

Міністерство освіти і науки України
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет менеджменту, адміністрування та права
Кафедра ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних дисциплін

ЗАТВЕРДЖЕНО :
рішенням Науково-методичної комісії
факультету менеджменту, бізнесу та права
(протокол № 1 від 04.09. 2025 р.)

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ТА КУЛЬТУРА **УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО МОВЛЕННЯ**

Методичні рекомендації для самостійного вивчення дисципліни **в умовах on-line навчання**

для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності - 015 (А5) Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Харків – 2025 р.

*Схвалено
на засіданні кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних дисциплін
Протокол № 1 від 01.09.2025 р.*

Герлянд Т. М. Академічна доброчесність та культура українського наукового мовлення: Методичні рекомендації для самостійного вивчення дисципліни в умовах on-line навчання для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності - 015 (А5) Професійна освіта (за спеціалізаціями) / ДБТУ. Харків : ДБТУ, 2025. 54 с.

Методичні рекомендації для самостійного вивчення дисципліни розроблені у відповідності з освітньо-науковою програмою «Менеджмент професійної освіти та інноваційні педагогічні технології». Видання містить інформацію для поглиблення теоретичних знань здобувачів, закріплення їх практичних навичок за темами курсу для формування дослідницьких навичок та творчих здібностей майбутніх фахівців. Видання розроблене для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності - 015 (А5) Професійна освіта (за спеціалізаціями) денної та заочної форм навчання.

Рецензенти:

Нагаєв Віктор Михайлович, – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування Державного біотехнологічного університету;

Мкртічян Оксана Альбертівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової і професійної освіти Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди.

Відповідальний за випуск: Сагачко Ю.М., завідувач кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування, к. е. н., доцент.

© Герлянд Т.М., 2025

© ДБТУ, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	5
МАТЕРІАЛИ ДО ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ	25
ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	53

ПЕРЕДМОВА

Перед сучасним українським мовознавцями гостро стоїть проблема ревізування великої кількості запозичених термінів, розмежування вмотивованих і невмотивованих запозичень, освоєння іншомовних термінів відповідно до фонетичних та орфографічних норм української мови. Не можна ігнорувати проблему вилучення невдалих кальок, нечітких, громіздких термінів, будова яких суперечить морфологічним особливостям української мови.

З огляду на зміни, яких зазнав науковий стиль сучасної української мови у зв'язку зі зростання національно-мовної свідомості громадян, з одного боку, та глобалізаційними процесами, з іншого боку, важливо правильно зорієнтувати студентів у принципах мовного оформлення їхньої наукової діяльності, навчити їх лексичних і граматичних норм української наукової мови, сформувати в них ефективні навички побудови й культури читання наукового тексту, конспектування, анотування, реферування й рецензування наукових джерел.

Навчальну дисципліну «Академічна доброчесність та культура українського наукового мовлення» в Державному біотехнологічному університеті вивчають здобувачі третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 015 Професійна освіта (ОП «Теорія і методика професійної підготовки та менеджменту освіти»). На опанування обов'язкової дисципліни виділено 90 год. (лекції – 14 год., практичні заняття – 14 год., позааудиторна самостійна робота становить 62 год.). Підсумковий контроль відбувається у формі заліку.

Допомогти здобувачам у вивченні курсу «Академічна доброчесність та культура наукового українського мовлення» мають на меті ці методичні рекомендації. Зокрема, вони відбивають інформаційний обсяг навчальної дисципліни, який структуровано на два змістові модулі. Керуючись наповненням змістових модулів, здобувачі зможуть самостійно проаналізувати мету й актуальні проблеми культури української наукової мови, вивчити засади наукового стилю сучасної української мови й положення академічної доброчесності, набути корисних навичок ведення й оформлення наукової праці з урахуванням положень та вимог академічної доброчесності.

Методичні рекомендації пропонують конспект лекційних занять та плани практичних занять з курсу. Дотримання цих рекомендацій передбачає вироблення у здобувачів умінь логічно й переконливо викладати власну думку з приводу мовознавчих проблем, вести наукову дискусію, орієнтуватися в тенденціях терміновживання та вибору коректних синтаксичних конструкцій. До складання заліку здобувач може бути допущеним лише після успішного опрацювання тем практичних занять, виконання самостійної роботи.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Опис навчальної дисципліни «АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО МОВЛЕННЯ»

Таблиця 1

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів 3	Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка	Обов'язкова	
Модулів	Спеціальність: 015 Професійна освіта	Рік підготовки	
Змістових модулів 2		1-й	
Загальна кількість годин 90		Семестр 1	
Розподіл годин: аудиторних – 28 год, самостійної роботи 62 год.		Лекції 14 год	
	Практичні, семінарські 14 год		
	Самостійна робота 62 год		
	Вид контролю:		
	залік		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Програму «Академічна доброчесність та культура українського наукового мовлення» укладено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки докторів філософії «Теорія і методика професійної підготовки та менеджменту освіти» спеціальності 015 «Професійна освіта».

Більшість науковців звертають увагу на наявність публікацій, самоосвіту аспіранта, його активність у суспільному житті під час навчання. Наукова робота допомагає розвивати його логіку і мислення, вчитися детально аналізувати проблему та знаходити шляхи її вирішення. Під час вивчення навчальної дисципліни «Академічна доброчесність та культура українського наукового мовлення» аспіранти зможуть брати участь у наукових дискусіях, які нададуть їм можливість розвивати здатність працювати з аудиторією, удосконалювати навички публічних виступів. Також набутий дослідницький досвід допоможе аспірантам під час

написання наукових текстів, а головне, дисертаційної роботи, тобто навчитися грамотно викладати свої думки на папері.

У результаті вивчення дисципліни здобувач ступеня доктора філософії повинен навчитись використовувати наукову літературу, мати здатність до створення власних висловлювань на задану наукову тему, та її аналіз, творчо реалізовувати власні ідеї, використання термінів та інших мовних явищ в текстах наукових стилів і жанрів, складання бібліографії.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Академічна доброчесність та культура українського наукового мовлення» є розширити знання здобувачів про культуру української наукової мови, мовні засоби наукового тексту, допомогти їм оволодіти важливими процедурами сучасних наукових досліджень, розвинути потребу в нормативному використанні засобів наукової мови для успішної презентації результатів наукової діяльності. актуалізувати, узагальнити та систематизувати знання про культуру наукової лексики, її стилістичні функції; розвивати у аспірантів вміння написати, порівнювати, узагальнювати науковий текст роботи; сформувати у студентів загальні (базові) компетентності у контексті реалізації завдань запровадження і дотримання етичних принципів та визначених чинним законодавством правил академічної доброчесності в процесах навчання та провадження наукової (творчої) діяльності для забезпечення якості освіти, довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Завдання навчальної дисципліни «Академічна доброчесність та культура українського наукового мовлення» допомогти аспірантам досконало засвоїти сучасні норми української наукової мови й досягти автоматизму в їх застосуванні; сприяти виробленню цілісного наукового погляду на мову; опанувати технології роботи з науковим текстом, розвивати вміння і навички мовностилістичного аналізу наукового тексту; поглибити знання щодо інтерпретації, оцінки наукових творів; виробити навички формулювання проблеми, визначення актуальності наукового дослідження, аргументовано спираючись на словники і мовленнєві зразки, оцінювати наукове мовлення в різних комунікативних ситуаціях; здатність розуміти та застосовувати у практиці основні положення національного законодавства з питань академічної доброчесності; здатність розвивати та застосовувати власні аналітичні й творчі здібності в навчальній та дослідницькій діяльності; здатність визначати, оцінювати та запобігати різним формам порушень академічної доброчесності; доброчесно використовувати в навчанні та науковій (творчій) діяльності доробок інших авторів.

У результаті вивчення дисципліни аспірант повинен навчитись використовувати наукову літературу, мати здатність до створення власних висловлювань на задану наукову тему, та її аналіз, творчо реалізовувати власні ідеї, використання термінів та інших мовних явищ в текстах наукових стилів і жанрів, складання бібліографії та усвідомити власний громадянський обов'язок, нетерпимість до проявів шахрайства і корупції в академічному середовищі.

Результати навчання. У ході вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен набути таких результатів:

Знати/знання (згідно ПР 05. Знати мовні особливості писемної та усної форм наукового стилю української літературної мови, основні стильові ознаки української наукової мови; ПР 07. Знати правові та етичні норми освітньої діяльності, визнавати відповідальність за результати власної роботи в команді, мотивувати людей до спільної мети);

Уміти/уміння (згідно ПР 20. Уміти аргументовано доводити наукові думки, гіпотези, об'єктивно й критично здійснювати огляд наукової літератури відповідно до різних вітчизняних і міжнародних стилів бібліографічного опису; ПР 21. Працювати з сучасними бібліографічними і реферативними базами даних, а також наукометричними платформами, такими як Web of Science, Scopus та ін.);

Комунікація (згідно ПР 34. Уміти ефективно формувати комунікаційну стратегію, здійснювати ділову комунікацію і доносити зрозуміло і недвозначно професійні знання, обґрунтовуючи й узагальнюючи інформацію для фахівців та широкого загалу, вести професійну дискусію з урахуванням культури наукового мовлення; ПР 35. Ефективно спілкуватися (усно та письмово) українською та іноземною мовами в науковому та професійному середовищі, науково комунікувати з фахової тематики для розв'язання психолого-педагогічних завдань галузі професійної освіти).

Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування та розвиток у здобувачів компетентностей та програмних результатів навчання відповідно до освітньо-наукової програми «**Теорія і методика професійної підготовки та менеджменту освіти**» доктора філософії спеціальності 015 «Професійна освіта» (спеціалізація «Теорія і методика професійної освіти») в галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» (табл. 2, 3).

Матриця компетентностей та програмних результатів навчання, що формуються під час вивчення навчальної дисципліни «Академічна доброчесність та культура українського наукового мовлення» у відповідності до освітньо-наукової програми «Теорія і методика професійної підготовки та менеджменту освіти»

Таблиця 2

Шифр компетентності	Компетентності	Шифр програмних результатів	Програмні результати навчання
1	2	3	4
Загальні компетентності (ЗК)			
ЗК 1.	Здатність до формування системного наукового світогляду,	ПР 05.	Знати мовні особливості писемної та усної форм наукового стилю української літературної мови, основні стильові ознаки української

	гуманістичних ціннісних орієнтирів, культурного кругозору, професійної етики та академічної доброчесності в освітній та дослідницькій діяльності		наукової мови
		<i>ПР 07.</i>	Знати правові та етичні норми освітньої діяльності, визнавати відповідальність за результати власної роботи в команді, мотивувати людей до спільної мети
Спеціальні (фахові) компетентності (ФК)			
<i>ФК 5.</i>	Здатність дотримуватися етики та правил академічної доброчесності в науково-педагогічній діяльності	<i>ПР 20.</i>	Уміти аргументовано доводити наукові думки, гіпотези, об'єктивно й критично здійснювати огляд наукової літератури відповідно до різних вітчизняних і міжнародних стилів бібліографічного опису
		<i>ПР 21</i>	Працювати з сучасними бібліографічними і реферативними базами даних, а також наукометричними платформами, такими як Web of Science, Scopus та ін.
<i>ФК 6.</i>	Здатність вільно володіти державною та іноземною мовами у професійній діяльності дослідника та освітянина, розвивати потенціал наукового мовлення.	<i>ПР 34.</i>	Уміти ефективно формувати комунікаційну стратегію, здійснювати ділову комунікацію і доносити зрозуміло і недвозначно професійні знання, обґрунтовуючи й узагальнюючи інформацію для фахівців та широкого загалу, вести професійну дискусію з урахуванням культури наукового мовлення
<i>ФК 8.</i>	Здатність демонструвати високу культуру професійної комунікації, наукового мовлення, бути обізнаним у сфері новітніх публікацій та нормативних видань у галузі професійної освіти.	<i>ПР 35.</i>	Ефективно спілкуватися (усно та письмово) українською та іноземною мовами в науковому та професійному середовищі, науково комунікувати з фахової тематики для розв'язання психолого-педагогічних завдань галузі професійної освіти

Таблиця 3

Матриця відповідності компетентностей результатам навчання НРК за дисципліною «Академічна доброчесність та культура українського наукового мовлення»

Класифікація компетентностей за НРК	Знання <i>Зн1</i> Концептуальні та методологічні знання в галузі чи на межі галузей знань або професійної діяльності	Уміння <i>Ум1</i> Спеціалізовані уміння/навички і методи, необхідні для розв'язання значущих проблем у сфері професійної діяльності, науки та/або інновацій, розширення та переоцінки вже існуючих знань і професійної практики <i>Ум2</i> Започаткування, планування, реалізація та коригування послідовного процесу ґрунтовного наукового дослідження з дотриманням належної академічної доброчесності <i>Ум3</i> Критичний аналіз, оцінка і синтез нових та комплексних ідей	Комунікація <i>К1</i> Вільне спілкування з питань, що стосуються сфери наукових та експертних знань, з колегами, широкою науковою спільнотою, суспільством у цілому <i>К2</i> Використання академічної української та іноземної мови у професійній діяльності та дослідженнях	Відповідальність та автономія <i>ВА1</i> Демонстрація значної авторитетності, інноваційність, високий ступінь самостійності, академічна та професійна доброчесність, постійна відданість розвитку нових ідей або процесів у передових контекстах професійної та наукової діяльності <i>ВА2</i> Здатність до безперервного саморозвитку та самовдосконалення
Загальні компетентності				
<i>ЗК 1. Комунікативні навички.</i> Здатність до формування системного наукового світогляду, гуманістичних ціннісних орієнтирів, культурного кругозору, професійної етики та академічної доброчесності в освітній та дослідницькій діяльності	Зн1	Ум1, Ум3	К1, К2	ВА1
Фахові компетентності				
<i>ФК 5.</i> Здатність дотримуватися етики та правил академічної доброчесності в науково-педагогічній діяльності	Зн1	Ум2	К1, К2	ВА1
<i>ФК 6.</i> Здатність вільно володіти державною та іноземною мовами у професійній діяльності дослідника та освітянина, розвивати потенціал наукового мовлення.	Зн1	Ум1, Ум3	К1, К2	ВА1
<i>ФК 8.</i> Здатність демонструвати високу культуру професійної комунікації, наукового мовлення, бути обізнаним у сфері новітніх публікацій та нормативних видань у галузі професійної освіти.	Зн1	Ум1, Ум3	К1, К2	ВА1

1. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Таблиця 4

Структура навчальної дисципліни «Академічна доброчесність та культура українського наукового мовлення»

Зміст (назва модулів, тем)		Кількість годин			
		Всього (год.)	Лекцій них	Практи чних	Самос- тійних
Змістовий модуль 1: Загальні поняття українського наукового мовлення					
1.	Наукова мовна культура – основа професійної діяльності. Науковий стиль серед інших стилів сучасної української літературної мови	10	2	2	6
2.	Властивості і структурно-сміслові компоненти наукових текстів різних жанрів	10	2	2	6
3.	Лексичні засоби наукового стилю	9	2	1	6
4.	Терміни в науковому тексті. Сучасна науково-технічна термінологія	10	2	2	6
5.	Синтаксичні засоби наукового стилю	10	2	2	6
Змістовий модуль 2: Навички академічного письма та принципи академічної доброчесності					
6.	Аналітичне опрацювання інформації наукового джерела	8	1	1	6
7.	Письмові роботи наукового стилю. Сучасні вимоги до написання наукової статті	9	1	1	7
8.	Композиція наукової рецензії та наукового відгуку	9	1	1	7
9.	Культура усного наукового мовлення	8	1	1	6
10	Академічне письмо	7	-	1	6
Всього		90	14	14	62

Таблиця 5

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Мовна комунікація та науковий стиль: філософія і прагматика наукової мови; поняття текст і мікротекст.	1
2	Способи розвитку інформації в тексті.	2
3	Тренувальні вправи: пошук джерел та літератури; оформлення бібліографії.	1
4	Удосконалення технології писемного мовлення в навчально-професійній сфері: анотації та довідково-бібліографічні описи; цитування та реферування наукових текстів; рецензія і відгук; резюме-висновки як текст вторинної інформації.	2

5	Написання макротекстів. Написання основного тексту курсової та дипломної роботи: написання наукових статей для публікацій в журналах і збірниках; структура курсової та дипломної роботи. Різниця між главами і розділами	2
6	Поняття плагіату. Наслідки плагіату.	2
7	Захист наукової роботи: процедура захисту. Технічне забезпечення захисту; типові помилки, що відбуваються під час захисту; рекомендації щодо ведення наукової дискусії.	2
8	Культура мовлення і особливості мовної поведінки у професійній сфері: рекомендації щодо ведення наукової дискусії.	2
	Разом	14

Таблиця 6

Теми для самостійної роботи

№ п/п	Назва теми	Кіл-сть годин
Змістовий модуль 1: Загальні поняття українського наукового мовлення		
1	Наукова мовна культура – основа професійної діяльності. Науковий стиль серед інших стилів сучасної української літературної мови	6
2	Властивості і структурно-сміслові компоненти наукових текстів різних жанрів	6
3	Лексичні засоби наукового стилю	6
4	Терміни в науковому тексті. Сучасна науково-технічна термінологія. Сутність терміну	6
5	Синтаксичні засоби наукового стилю	6
Змістовий модуль 2: Навички академічного письма та принципи академічної доброчесності		
6	Лексикографічна компетентність як показник мовної культури науковця	6
7	Аналітичне опрацювання інформації наукового джерела	7
8	Письмові роботи наукового стилю. Сучасні вимоги до написання наукової статті	7
9	Композиція наукової рецензії та наукового відгуку	6
10	Академічне письмо	6
	Разом	62

2. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗА ТЕМАМИ «Академічна доброчесність та культура українського наукового мовлення»

Змістовий модуль I. Загальні поняття українського наукового мовлення

Тема 1. Наукова мовна культура – основа професійної діяльності. Науковий стиль серед інших стилів сучасної української літературної мови.

Наукова мова як комунікативний феномен. Поняття наукової мови і наукового мовлення, мови науки. Дослідження культури наукової мови. Об'єкт та предмет дослідження культури наукової мови. Сутність та

особливості наукового стилю української мови. Науковий стиль як функціонально-стилістична сукупність мовних засобів, елементи якої становлять певну визначену цілість; стильотворчі елементи не співвідносні з елементами системи мови.

Тема 2. Властивості і структурно-сміслові компоненти наукових текстів різних жанрів.

Принципи укладання наукових текстів. Науковий текст як цілісний комунікативний блок, що має чітку, логічну структуру із внутрішньо завершеними частинами (розділами, підрозділами, пунктами, параграфами, абзацами), насиченими відповідною термінологією. Принципи укладання наукових текстів: змістової насиченості, професійної значущості, наукової інформативності, новизни наукового тексту, змістової завершеності, проблемності, доступності фахівцеві однієї чи кількох галузей, інтертекстуальності. Основні ознаки наукового тексту. Композиція наукового тексту. Основні ознаки наукового тексту: цілісність, членованість, зв'язність; інформаційна, логічна, емоційно-оцінна, спонукальна насиченість, науковість, завершеність, послідовність, комунікативність тощо.

Тема 3. Лексичні засоби наукового стилю.

Стилістична диференціація лексики наукового тексту. Принцип виділення стилістичних значень, який базується на вичленуванні слова з контексту. Слово і контекст. Контекст у науковому стилі як середовище, що надає однозначності загальноживаному (часто багатозначному) слову, уніфікує його сполучуваність, закріплює за словом у цьому тексті (і в текстах того ж смислового плану) потрібне його значення.

Тема 4. Терміни в науковому тексті. Сучасна науково-технічна.

Визначення терміна як результату розумової діяльності людини, спрямованої на узагальнення й абстрагування; термін як знаряддя наукового мислення й пізнання. Історія виникнення української термінології. Історичні шляхи формування української наукової термінології. Два підходи до творення національних терміносистем, які оформилися в європейській науці в XIX ст.: інтернаціональний; народницький; їх сутність. Визначення поняття «термін». Терміни в науковому тексті. Термінологія різноманітних сфер економіки.

Тема 5. Синтаксичні засоби наукового стилю.

Побудова і вживання складних синтаксичних конструкцій у текстах наукового стилю. Засоби зв'язку компонентів думки. Вимога місткості як одна з основних вимог до речення в науковому стилі, сутність якої полягає у здатності виражати значний за обсягом і складний за змістом матеріал. Особливості вираження підмета, присудка в науковому тексті. Однорідні члени речення. Перевага іменників над дієсловами в науковому стилі. Випадки пропуску дієслів, що призводять до розвитку еліптичних конструкцій типу вилучення з обігу (замість вилучити з обігу), розвиток у напрямку (замість розвиватися в напрямку), розповсюдження по лінії (замість розповсюджувати по лінії). Порядок слів у простому реченні.

Прямий порядок слів, що забезпечує передачу загального змісту речення без спеціального акцентування логічних чи стилістичних елементів висловлювання. Порядок слів у реченні, що забезпечує стилістично нейтральне розташування членів речення. Ускладнене речення в науковому стилі. Однорідні члени речення в науковому стилі, які використовуються переважно для створення різноманітних класифікаційних систем.

Змістовий модуль 2: Навички академічного письма та принципи академічної доброчесності

Тема 6. Аналітичне опрацювання інформації наукового джерела.

Конспектування друкованого джерела наукової інформації. Види конспектування. Мисленнєво-мовленнєві дії як складові процесу конспектування наукової інформації, що сприймається на слух: а) аудіювання; б) мисленнєва переробка почутого; в) письмова фіксація інформації. Анутовання наукового джерела. Види анотацій. Структура довідкової анотації. Лексико-граматичні засоби для складання анотації наукової статті. Уникнення типових помилок при складанні анотації. Реферування наукового джерела. Реферування як поширений жанр опрацювання наукової літератури: основне призначення, сутність реферування. Композиція тексту реферату: вступна частина, основна (описова), заключна. Рецензування наукового джерела. Підготовчий етап до рецензування. Основні вимоги до рецензії наукового джерела.

Тема 7. Письмові роботи наукового стилю. Сучасні вимоги до написання наукової статті.

Види письмових робіт наукового стилю. Види письмових робіт наукового характеру, які виконують аспірати: реферати, наукові статті, рецензії, реферування, наукові анотації тощо. Найважливіші особливості наукових робіт. Академічна доброчесність. Оформлення наукової роботи. Вимоги до оформлення наукової роботи. Правильність оформлення, що стосується рубрикації, опису бібліографічного апарату, способів уведення ілюстративного матеріалу (схеми, таблиці, малюнки, алгоритми, графіки тощо), дотримання стандартних розмірів (береги, кількість рядків на аркуші, кількість знаків у рядку тощо).

Тема 8. Композиція наукової рецензії та наукового відгуку.

Основні функції та характерні ознаки наукової рецензії. Наукова рецензія як спеціальний текст-аналіз наукового джерела (джерел), розрахований на певне коло фахівців. Основні функції наукової рецензії – інформування, осмислення, оцінювання, прагматична та рекламна. Технологія рецензування. Особливості укладання наукового відгуку. Науковий відгук як стисла форма письмової оцінки наукової роботи (наукової статті, методичних рекомендацій, кандидатської чи докторської дисертації).

Тема 9. Культура усного наукового мовлення.

Композиційно-логічна побудова усної наукової доповіді, виступу. Підготовка й написання наукової доповіді. Жанри наукового монологічного мовлення (наукова доповідь, виступ, повідомлення). Етапи підготовки наукової доповіді (інтенція, диспозиція, елокуція, меморія, акція, релаксація). Принципи побудови наукової доповіді: а) стислість, компактність; б) послідовність; в) цілеспрямованість; г) нарощування зусилля; д) результативність (за Л. Спанатій). Підготовка до участі в науковій дискусії, полеміці. Різновиди усного наукового мовлення. Позиція автора в текстах наукового стилю. Мовна майстерність як здатність особистості обирати для викладу своїх думок із можливих варіантів один, найбільш удалий, точний у семантичному і стилістичному відношеннях (з урахуванням мовних норм).

Тема 10. Академічне письмо. Академічна культура. Академічна доброчесність. Академічна свобода. Інтелектуальна чесність. Інтелектуальна свобода. Інтелектуальна власність. Авторське право. Порушення академічної чесності. Кодекс честі. Етичні і правові норми. Моральні імперативи. Академічне письмо. Усна і писемна мова. Науковий стиль. Культура мовлення. Комунікація. Дослідницька робота. Бібліографія. Джерельна база. Цитування, цитата. Покликання. Бібліографічний стандарт. Бібліотечний каталог. Онлайн-каталоги. Бази даних. Бібліографічні менеджери

3. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Словесні, наочні, пояснення викладача й організації самостійної роботи здобувачів, їхньої підготовки до вивчення матеріалу, що передбачає підвищення інтересу, пізнавальної потреби, актуалізацію базових знань, необхідних умінь і навичок; вивчення нового матеріалу; конкретизації й поглиблення знань, набуття практичних умінь і навичок, що сприяють використанню пізнаного інтересу; контролю й оцінки результатів навчання, опора на індуктивні й дедуктивні, аналітичні й синтетичні методи, організації діяльності здобувачів, стимулювання діяльності, наприклад, участь у конференціях, семінарах, вебінарах, виставках, конкурсах й інші методи перевірки й оцінки знань.

Репродуктивний метод. Характеризується застосуванням вивченого на основі зразка або правила. Діяльність здобувачів є алгоритмічною, тобто відповідає інструкціям, розпорядженням, правилам – в аналогічних до представленого зразка ситуаціях.

Метод проблемного викладу. Використовуючи будь-які джерела й засоби, викладач, перш ніж подати матеріал, визначає проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему доведень, порівнюючи погляди, різні підходи, демонструє спосіб розв'язання поставленого завдання. При цьому здобувачі також долучаються до наукового пошуку.

Частково-пошуковий, або евристичний метод. Його суть – організація активного пошуку розв'язання визначених викладачем (чи самостійно сформульованих) пізнавальних завдань або під його керівництвом, або на основі евристичних програм і вказівок. Процес мислення набуває

продуктивного характеру, але його поетапно спрямовує й контролює викладач або самі здобувачі під час виконання відповідних завдань.

Дослідницький метод. Після аналізу матеріалу, визначення проблем і завдань та стислого усного або письмового інструктажу здобувачі самостійно вивчають літературні та електронні джерела, ведуть спостереження й виміри та виконують інші пошукові дії. Ініціатива, самостійність, творчий пошук виявляються в дослідницькій діяльності, а завдання, виконані аспірантом самостійно, можуть бути введені до змісту їхньої дисертаційної роботи. Методи навчальної роботи безпосередньо переходять у методи, які імітують, а інколи й реалізують науковий пошук.

4. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Види контролю: поточний, підсумковий.

Методи контролю: спостереження за навчальною діяльністю здобувачів, усне опитування, письмовий контроль.

Форма контролю: залік.

При поточному контролі результатів навчання здобувачів під час вивчення дисципліни оцінці підлягають результати навчання, що виявляються через набуті компетентності (знання, уміння, навички тощо) під час роботи на лекційних заняттях, виконання завдань за результатами опанування модулями, виконання і захисту завдань самостійної роботи здобувача.

Поточний контроль під час проведення лекційних занять спрямований на оцінювання активності та ініціативності здобувачів, якості їхньої роботи, творчого підходу тощо. Форми проведення поточного контролю під час лекційних навчальних занять: усне і письмове опитування, дискусії, ситуативні вправи, мозковий штурм та ін. Для перевірки засвоєння навчального матеріалу, здобутих вмінь використовується усне і письмове опитування, презентація результатів діяльності, само- і взаємооцінювання тощо.

Поточний контроль за результатами опанування змістового модулю передбачає оцінювання теоретичних знань та практичних умінь і навичок, які здобувач набув після опанування певної завершеної частини навчального матеріалу з дисципліни й включає різні типи завдань: відкриті запитання та практичні завдання (аналіз ситуацій, генерування ідей, розробка плану дискусії тощо). При відповіді на відкриті запитання критеріями, оцінювання є правильність, повнота і ґрунтовність відповіді, висловлювання власної точки зору та наведення прикладів. При виконанні практичних завдань – глибина аналізу, правильність та ґрунтовність відповіді.

Поточний контроль результатів виконання завдань самостійної роботи передбачає перевірку, оцінювання та аналіз результатів діяльності – проектування навчальних занять з культури українського наукового мовлення, підготовки дидактичних матеріалів, роботи з електронними освітніми ресурсами тощо). При перевірці робіт враховується самостійність, своєчасність та якість їх виконання, творчий підхід тощо.

Окрім виконання визначених завдань можуть також додатково враховуватись такі *види активностей здобувача*:

- проходження тренінг-курсів чи дистанційних курсів з культури українського наукового мовлення (за наявності відповідного документу про їх закінчення);

- участь в майстер-класах, форумах, конференціях, семінарах, зустрічах з проблем культури українського наукового мовлення (з підготовкою есе, прес-релізу, інформаційного повідомлення тощо, що підтверджено навчальною програмою заходу чи відповідним сертифікатом);

- участь у науково-дослідних та прикладних дослідженнях з проблем культури українського наукового мовлення (в розробленні анкетних форм, проведенні опитувань, підготовці та проведенні фокус-груп, обробці результатів дослідження, підготовці звіту, презентації результатів тощо, що підтверджується демонстрацією відповідних матеріалів);

- підготовка та проведення лекцій, практичних занять, майстер-класів, зустрічей з культури українського наукового мовлення для здобувачів молодших рівнів вищої освіти ЗВО (молодших бакалаврів, бакалаврів, магістрів), учнів коледжів та шкіл (у межах профорієнтаційної роботи), що підтверджується наявністю відповідних довідок, відгуків, фото і відеоматеріалів тощо;

- підготовка наукових публікацій, навчальних матеріалів, інформаційних оглядових матеріалів, енциклопедичних оглядових статей з проблем культури українського наукового мовлення тощо.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами у процесі вивчення дисципліни «Академічна доброчесність та культура українського наукового мовлення» передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливим освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їх індивідуальних потреб і можливостей);

- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Порушенням академічної доброчесності вважається:

- *академічний плагіат* – оприлюднення (частково або повністю) наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження, та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства;

- *самоплагіат* – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів, як нових наукових результатів;

- *фабрикація* – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в наукових дослідженнях аспіранта;

- *фальсифікація* – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються наукових досліджень;

- *списування* – використання письмових робіт із зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;

- *обман* – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;

За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності як: повторне проходження оцінювання (підсумковий модульний контроль, підготовка індивідуального завдання за іншою темою, тези, стаття, есе тощо).

Перевірка усіх індивідуальних робіт здобувачів на наявність академічного плагіату проводиться викладачем або спеціально призначеним для цього працівником Інституту за допомогою програмного продукту, що використовується в Інституті з визначенням рівня унікальності роботи.

Підсумковий контроль результатів навчальної діяльності здійснюється для оцінювання знань, умінь та навичок здобувачів з дисципліни «Культура українського наукового мовлення» проводиться у формі заліку.

Залік – форма підсумкового контролю рівня засвоєння здобувачем навчального матеріалу з окремої дисципліни виключно на підставі результатів поточного контролю рівня знань, умінь та навичок здобувачів з окремої дисципліни.

Контроль знань і умінь здобувачів (поточний і підсумковий) з дисципліни «Академічна доброчесність та культура українського наукового мовлення» здійснюється згідно з кредитно-модульною системою організації навчального процесу. Рейтинг здобувача із засвоєння дисципліни визначається за 100 бальною шкалою. Він складається з рейтингу з навчальної роботи, для оцінювання якої призначається 50 балів, і рейтингу з атестації (залік) – 50 балів.

Критерії оцінювання рівня знань на практичних заняттях. Під час практичних заняттях здобувачі з кожної теми виконують індивідуальні завдання. Рівень знань оцінюється: «відмінно» – здобувач дає вичерпні, обґрунтовані, теоретично і практично правильні відповіді не менш ніж на 90 % запитань, виконує правильно вправи, демонструє знання навчального матеріалу, здійснює узагальнення та наводить висновки, акуратно оформлює завдання, відвідує заняття; «добре» – здобувач володіє знаннями навчального матеріалу, але допускає незначні помилки у формулюванні понять, проте за допомогою викладача швидко орієнтується і знаходить правильні відповіді, відвідує лекції; «задовільно» – здобувач дає правильну відповідь не менше ніж на 60 % запитань, або на всі запитання дає недостатньо обґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає суттєві помилки, що виправляє за допомогою викладача; «незадовільно з можливістю повторного складання» – здобувач

дає правильну відповідь не менше ніж на 35 % запитань, або на всі запитання дає необґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає суттєві помилки.

Підсумкова (загальна оцінка) навчальної дисципліни є сумою рейтингових оцінок (балів), одержаних за окремі оцінювані форми навчальної діяльності: поточне та підсумкове оцінювання рівня засвоєності теоретичного матеріалу під час аудиторних занять та самостійної роботи (модульний контроль); оцінка (бали) за виконання практичних завдань. Підсумкова оцінка виставляється після повного вивчення навчальної дисципліни, що виводиться як сума проміжних оцінок за змістові модулі. Остаточна оцінка рівня знань складається з рейтингу з навчальної роботи, для оцінювання якої призначається 50 балів, і рейтингу з атестації (залік) – 50 балів.

5. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЩО ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ

Таблиця 7

Поточне оцінювання та самостійна робота							Залік	Сума	
Змістовий модуль 1								50	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	ПЗК1			
3	3	3	3	3	3	5			
Змістовий модуль 2									
T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	ПЗК2		
3	3	3	3	3	3	4	5		

T1, T2, ..., T13 – тема програми, ПЗК1, ПЗК2 – підсумковий змістовий контроль.

Оцінювання здобувачів відбувається згідно з Положенням «Про екзамени та заліки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у Державному біотехнологічному університеті».

Переведення даних 100-бальної шкали оцінювання в національну шкалу та шкалу за системою ECTS здійснюється у такому порядку (табл. 8).

Таблиця 8

Шкала оцінювання, що використовується в ШТО та ECTS

Оцінка за шкалою, що використовується в ДБУ	Оцінка за національною шкалою	Оцінка у формі заліку	Оцінка за шкалою ECTS
90-100	відмінно	зараховано	A
80-89	добре	зараховано	B
70-79			C
66-69	задовільно	зараховано	D
60-65			E
21-59	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання заліку	FX
0-20	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	F

Здобувачі, які за результатами підсумкового контролю у формі заліку набрали від 0 до 59 балів (включно), після належної підготовки мають право повторно скласти залік у формі виконання індивідуальної контрольної роботи.

Індивідуальна контрольна робота з дисципліни складається з теоретичних та практичних завдань, кожне з яких оцінюється за вимогами, що є аналогічними вимогам до заліку.

Результат підсумкового контролю у формі заліку фіксується в заліковій відомості в термін, що становить для здобувачів денної форми навчання — не пізніше 2-х робочих днів після проведення останнього аудиторного заняття з дисципліни.

6. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Робоча навчальна програма.
2. Силабус робочої програми
3. Опорні конспекти лекцій.
4. База авторефератів і дисертацій ДБУ та ІПО НАПН України

7. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Базова:

1. Бабич Н. Д. Культура фахового мовлення: навчальний посібник. Чернівці: Книги-XXI, 2013. 556 с.
2. Білавич Г. Основи риторики і красномовства: навчальний поібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2016. 120 с.
3. Білавич Г. Формування мовленнєвої культури студентів за умов діалектного середовища. Івано-Франківськ: ПП «ТУР-ІНТЕЛЕКТ», 2016. 167 с.
4. Вернигора Н.М. Написання сучасної наукової статті: методичні рекомендації. Київ: Білий Тигр, 2015. 28 с.
5. Демська О. М. Вступ до лексикографії: навчальний посібник. Київ: Києво-Могилянська Академія, 2010. 266 с.
6. Єрмоленко С. Я. Науковий стиль: Українська мова. Енциклопедія. Київ: Вид. Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. 750 с.
7. Завдання з навчальної дисципліни «Культура наукової мови» для студентів усіх напрямів підготовки денної форми навчання / укл. І. М. Ходарева. Харків Вид-во ХНЕУ, 2011. 92 с.
8. Крижанівська О. І. Історія української мови: Історична фонетика. Історична граматики: навчальний посібник. Київ: Академія, 2010. 248 с.
9. Культура мовлення педагога: практикум з розвитку україномовної компетентності педагогічних працівників у післядипломній освіті: навчально-методичний посібник / за наук. ред. В. І. Пуцова, М. І. Скрипник. Київ: Дорадо-Друк, 2010. 180 с.

10. Линчак І. М. та ін. Українська мова (за професійним спілкуванням): навчальний посібник / І. М. Линчак, Г. В. Матвеева. Херсон: Олді-Плюс, 2014. 330 с.

11. Лисенко Н.О. та ін. Культура наукової мови: навчальний посібник / Н.О. Лисенко, Н.В. Піддубна, О.О. Тележкіна. Харків: Тім Пабліш Груп, 2015. 271 с.

12. Робоча програма навчальної дисципліни «Культура наукової мови» для студентів усіх напрямів підготовки денної форми навчання / укл. О. С. Черемська, І. М. Ходарева. Харків: Вид-во ХНЕУ, 2011. 28 с.

13. Погиба Л. Г. та ін. Українська мова за професійним спрямуванням (самостійна та індивідуальна робота): навчальний посібник / Л. Г. Погиба, Л. М. Голіченко, І. В. Житар. Київ: Кондор, 2015. 190 с.

14. Погиба Л. Г. та ін. Українська мова фахового спрямування: підручник / Л. Г. Погиба, Т. О. Грибіниченко, Л. М. Голіченко. Київ: Кондор, 2011. 352 с.

15. Практикум з української мови за професійним спрямуванням : навчальний посібник / Л. Г. Погиба, Т. О. Грибіниченко, Л. М. Голіченко, Н. В. Кавера. Київ : Кондор, 2013. 296 с.

16. Сучасна українська літературна мова: збірник вправ / Л. Г. Погиба, Л. М. Голіченко, І. В. Житар, Н. В. Кавера. Київ: Кондор, 2015. 244 с.

17. Тихонкова І.О. Список літератури наукової статті – важливий індикатор якості статті (як не мати зайвого клопоту з його оформленням). *Наука України у світовому інформаційному просторі: збірник наукових праць НАН України*. 2015. Вип. 11. С. 100–106.

18. Ткаченко О. Б. Українська мова: сьогодення й історична перспектива: проект «Наукова книга». Київ: Наукова думка, 2014. 512 с.

19. Українська мова: енциклопедія / НАН України ; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні ; Інститут української мови / голова ред. кол. В. М. Русанівський. [2-ге вид., випр. і доп.]. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

20. Хоружий Г. Ф. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. 320 с.

21. Шліхта Н., Шліхта І. Основи академічного письма: методичні рекомендації та програма курсу. Київ [б.в.], 2016. 61 с. (Створено в рамках Проекту сприяння академічній доброчесності в Україні – SAIUP у партнерстві з МОН України та за підтримки Посольства США в Україні).

Додаткова:

1. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі : монографія. Черкаси: Брама-Україна, 2008. 400 с.

2. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Культура мови на щодень / [Н. Я. Дзюбишина-Мельник, Н. С. Дужик, С. Я. Єрмоленко та ін.] ; НАН України ; Інститут української мови; ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Довіра, 2000. 170 с.

3. Ромакін В.В. Академічна етика як передумова верховенства права. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія «Педагогіка»*. 2006. Вип. 33. Т.46. С. 174–179.

4. Тимкова В. Культура наукової української мови у професійному становленні фахівця. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2020. Вип. 30. С. 41–53.

Інформаційні ресурси:

1. Класифікація нормативних документів України. URL: <http://document.org.ua/docs/class.php>
2. Україномовний сайт про сучасну українську мову. URL: <http://www.geocities.com/ukrexlibris/>
3. Сайт Українського мовно-інформаційного фонду. URL: <http://www.ulif.org.ua>
4. Культура мови. URL: <http://www.kultura-mowy.wikidot.com>
5. Орфографічний словник української мови. URL : <http://www.slovnyk.ua/>
6. Словник іншомовних слів. URL: <http://www.pcdigest.net/ures/book/sis.html>
7. Словники України «on-line». URL: http://www.ulif.org.ua/ulp/dict_all/
8. Словник української мови (в 11 т.). URL: <http://sum.in.ua/>
9. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням / Шевчук С. В., Клименко І. В. [Електронне видання]. URL: http://pidruchniki.com/1180091240664/dokumentoznavstvo/oformlyuvannya_rezultativ_naukovoyi_diyalnosti

МАТЕРІАЛИ ДО ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Лекція № 1

Наукова мовна культура – основа професійної діяльності. Науковий стиль серед інших стилів сучасної української літературної мови

Наукова мова як комунікативний феномен. Поняття наукової мови і наукового мовлення, мови науки. Дослідження культури наукової мови.

Об'єкт та предмет дослідження культури наукової мови

Стиль літературної мови – різновид мови, що характеризується відбором таких засобів із багатоманітних мовних ресурсів, які найкраще відповідають завданням спілкування між людьми в даних умовах. Це своєрідне мистецтво добору й ефективного використання системи мовних засобів з певною метою в конкретних умовах й обставинах. Кожний стиль має:

- функціональне призначення (регулювання стосунків, повідомлення, вплив, спілкування);
- характерні ознаки (форма та спосіб викладу);
- систему мовних засобів і стилістичних норм (лексику, фразеологію, граматичні форми, типи речень).

Ці складові конкретизують, оберігають, певною мірою обмежують, унормовують кожний стиль і роблять його досить стійким різновидом літературної мови. Оскільки стилістична норма є частиною літературної мови, вона не заперечує останню, а лише використовує слова чи форми в певному стилі чи з певним стилістичним значенням.

У залежності від того, яку мету переслідує мовець, здійснюється вибір засобів. Система мовних засобів, стилістичні норми, сфера поширення, призначення – ознаки, за якими розрізняють мовні стилі. Розрізняють такі стилі сучасної української літературної мови: розмовний, художній, науковий, публіцистичний, епістолярний, офіційно-діловий та конфесійний. У межах кожного функціонального стилю сформувалися свої різновиди – підстили для точнішого й доцільнішого відображення певних видів спілкування та вирішення конкретних завдань.

Науковий стиль слугує засобом оформлення результатів наукових досліджень, гіпотез, доведення теорій, систематизації знань. Використовується у науковій діяльності, освіті. Його характеризують наявність термінів, наукової фразеології, таблиць, схем, графіків. Найбільш поширені жанри наукового стилю: підручник, лекція, стаття, монографія, реферат, анотація, рецензія.

Сфера використання наукового стилю – наукова діяльність, науково-технічний прогрес, освіта. Основне його призначення – викладення наслідків досліджень про людину, суспільство, явища природи, обґрунтування гіпотез, доведення істинності теорій, класифікація і систематизація знань, роз'яснення явищ, збудження інтелекту читача для їх осмислення. Основні ознаки наукового стилю:

- ясність (понятійність) і предметність тлумачень;

- логічна послідовність і доказовість викладу;
- узагальненість понять і явищ;
- об'єктивний аналіз;
- точність і лаконічність висловлювань;
- аргументація і переконливість тверджень;
- однозначне пояснення причинно-наслідкових відношень;
- докладні висновки.

Основні мовні засоби наукового стилю спрямовані на інформування, пізнання, вплив і характеризуються:

- великою кількістю наукової термінології;
- наявністю схем, таблиць, графіків, діаграм, карт, систем математичних, фізичних, хімічних та інших знаків і значків;
- оперуванням абстрактними, переважно іншомовними, словами;
- використанням суто наукової фразеології, стійких термінологічних словосполучень;
- залученням цитат і посилань на першоджерела;
- як правило, відсутністю авторської індивідуальної манери та емоційно-експресивної лексики;
- наявністю чіткої композиційної структури тексту;
- монологічним характером текстів;
- переважанню різнотипних складних речень, стандартних виразів.

Науковий стиль унаслідок різноманітності галузей науки та освіти складається з таких підстилів:

– *власне науковий* (із жанрами текстів: монографія, рецензія, стаття, наукова доповідь, повідомлення, курсова й дипломна роботи, реферат, тези), який у свою чергу поділяється на науково-технічні та науково-гуманітарні тексти;

– *науково-популярний*, метою якого є дохідливий, доступний виклад інформації про наслідки складних досліджень для нефаківців, з використанням у спеціальних журналах і книгах навіть засобів художнього та публіцистичного стилів;

– *науково-навчальний* – звертає головну увагу в підручниках, лекціях, бесідах на доступність, логічність викладу, образність і теж не виключає використання елементів емоційності.

Отже, науковий текст виступає способом подання наукової інформації, результатом наукового дослідження. Він є тим інтелектуальним продуктом, що доводиться до наукової громадськості. Від якості тексту може залежати доля дослідження, його сприйняття науковим співтовариством, вплив цього дослідження на процес розвитку науки. Звідси випливають дві найважливіші функції наукового тексту: виклад змісту наукового дослідження і його презентація. Якщо перша функція ставить до тексту вимогу точного подання дослідження, усіх його складових - від постановки завдань до результатів їх вирішення, то друга функція передбачає деяку привабливість тексту для людей, що могли б їм зацікавитися.

Література:

1. Дем'ян Я. Культура наукової української мови як наукова проблема. *Молодь і ринок*. 2023. № 3(211). С.108-112.
2. Баган М. Культура української наукової мови. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2022. 48 с.
3. Культура мови: від теорії до практики: монографія / за ред. Л. Струганець. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2015. 216 с.
4. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навчальний посібник / упоряд. І. Чорний, В. Перцева, І. Голопич. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.
5. Семенов О. Культура наукової української мови. 2-е вид. Київ: Академія. 2012. 252 с.
6. Ревуцька С., Шапран Д., Зінченко В. Наукова українська мова: конспект лекцій, ступінь магістр. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2020. 119 с.
7. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 392 с.

Лекція № 2

Властивості і структурно-сміслові компоненти наукових текстів різних жанрів

Науковий текст являє собою опис наукового дослідження в цілому або яких-небудь його складових. Він є знаковою формою наукового знання. Варто підкреслити, що не можна створити науковий текст без проведення наукового дослідження.

Важливими характеристиками наукового тексту є його проблемність, гіпотетичність, цілеспрямованість,. Текст обов'язково відображає ту чи іншу проблему, висуває гіпотези, орієнтує на нове знання, характеризується доцільністю і раціональністю усіх положень, орієнтований на досягнення дослідницької мети та завдань.

Виділені особливості наукового тексту визначають його структуру. За найзагальнішого підходу науковий текст складається з трьох частин: *постановочної, дослідницької і заключної*.

У постановочній частині тексту визначаються проблема, мета і завдання, гіпотези і методи дослідження, а також відзначається зв'язок даного дослідження з іншими дослідженнями. Дослідницька частина тексту дає опис проведеного дослідження й отриманих результатів. У заключній частині тексту робляться висновки і даються рекомендації для проведення подальших наукових досліджень і використання результатів у практичному житті.

Науковий текст являє собою своєрідну суміш кількох різновидів простих текстів: оглядового, методологічного, емпірико-фактологічного, теоретичного, пояснювального і додаткового.

1. *Оглядовий текст*, що являє собою огляд наукової літератури з досліджуваної проблеми. Оглядовій літературі в дисертаційних

дослідженнях приділяється не виправдано багато уваги. Так, у кандидатській дисертації він не повинен перевищувати 20% тексту.

2. *Методологічний текст* як опис принципів, підходів, парадигм, методів та інших складових інструментарію дослідження.

Цей текст слугує для обґрунтування й опису специфіки методології проведеного дослідження. Наявність цього тексту є гарантією проведення дослідження, яке відображається текстом.

3. *Емпірико-фактологічний текст* містить у собі опис фактологічної бази дослідження, класифікації й узагальнення фактів. Фактологічна база кожного дослідження характеризується своїми складовими, що мають бути чітко визначені. При цьому обов'язкове обґрунтування правомірності використання цих фактів у даному дослідницькому контексті. Наприклад, у низці випадків використовуються дані статистики проведених іншими дослідниками соціологічних досліджень.

4. *Теоретичний текст*, у якому дається виклад теоретичних аспектів бачення предмета дослідження, його пояснення з погляду сформульованих закономірностей, тенденцій, понять тощо.

5. *Пояснювальний текст*, що являє собою вербальну структуру, яка призначена для пояснення положень інших видів тексту. Це, по суті, різні примітки і пояснення, а також введення звітів, монографій, дисертацій, різні словники базових і додаткових понять, пояснення таблиць, діаграм, схем, планів, графіків, формул тощо ти, унікальні факти, схеми, графіки, статистичний матеріал тощо. Звичайно додатковий текст розміщується в додатках до дисертації, звіту або монографії.

6. *Вторинний текст*. Прикладами вторинних текстів є анотації, реферати, конспекти, огляди, рецензії. Особливістю вторинного тексту є згортання й розгортання інформації. Основними видами згортання інформації є реферування, конспектування та фрагментування.

При написанні наукової праці необхідно враховувати такі обставини:

1. Текст роботи має бути чітко структурованим, поділятися на розділи і параграфи. Більш дрібні форми дроблення тексту не мають сенсу, оскільки на малій кількості сторінок досить важко викладати матеріал. Потрібно прагнути того, щоб кожен розділ роботи являв собою самостійне наукове дослідження з деякої складової загальної проблеми, щоб кожна складова була викладена в тексті і щоб одночасно текст був цілісним, а не фрагментарним.

2. Крім розподілу тексту на розділи і параграфи, він має більш деталізований розподіл на значеннєві частини, абзаци і речення, що вимагають спеціального пророблення. Варто пам'ятати, що надмірне дроблення тексту утрудняє його сприйняття. Тому всі абзаци мають бути обґрунтованими і зводитися до викладу однієї думки. поріднені думки, присвячені одній темі, можуть утворювати елементарну рубрику тексту та ін.

3. Текст роботи має відрізнятися композиційністю. Термін «композиція» означає зіставлення, додавання, сполучення, поєднання в єдине ціле у певному порядку, співвідношення сторін, що разом складають (компонують) визначену форму. При цьому таке складання частин, додавання елементів у певному порядку, їхній взаємозв'язок забезпечують пере хід створюваного в гармонію цілого. Теорія композиції висуває такі вимоги до тексту роботи, як цілісність, закінченість, симетричність, ритмічність.

4. Текст не має бути декларативним. Для того щоб зробити висновки про який-небудь процес або явище, обов'язково потрібно застосувати деякі аналітичні процедури: порівняти об'єкти між собою, виявити специфіку, знайти тенденцію(до зростання, стабілізації, зниження) та ін. Текст роботи вимагає логічно-послідовного викладу.

5. Сприятливі можливості для написання роботи створює системний підхід, що забезпечує текст системною логікою. Виклад тут значно полегшується, тому що змушує шукати особливості складу, структури системи, виділяти її зовнішні і внутрішні функції, шукати системоутворюючі фактори.

6. Написання наукової праці з погляду творчого підходу аналогічне написанню шкільного твору з літератури.

7. При викладі матеріалу необхідно уникати понять, які не можна однозначно інтерпретувати. Таких понять у мові нагромадилося досить багато. Головне лихо від них у тому, що вони тільки створюють ілюзію вирішення проблеми. До цих понять варто віднести такі вислови, як «підвищити», «розширити», «поліпшити», «активізувати», «реформувати». Вживання цих понять обов'язково вимагає конкретизації: як, яким шляхом це можна зробити.

8. Цифри і факти в тексті можуть вигідно вирізняти його серед інших, а можуть виступити і його істотним недоліком. Перший випадок спостерігається тоді, коли цифри вживаються вдало, всебічно осмислюються, а другий - коли текст ними переповнений і висновки не впливають із набору фактів.

9. У тексті не має бути повторів. Це особливо стосується заключних висновків і практичних рекомендацій. Нерідко магістранти і дисертанти безпосередньо переносять висновки розділів роботи в її висновок. Це неприпустимо. При написанні висновку автор повинен вийти на новий рівень систематизації й узагальнення пропонованих висновків і рекомендацій.

10. Текст має бути завершеним, являти собою деяку цілісність. Для текстів низької якості характерна фрагментарність, яка є ознакою відсутності цілісності.

11. Науковий текст, як правило, позбавлений авторського «Я», що відходить на другий план і досить часто замінюється «Ми» для того, щоб краще відобразити авторську позицію. Але найкраще в тексті використовувати безособову форму викладу.

12. Науковий текст має відрізнятися стислістю і ясністю викладу, відповідати сформованій формулі «Думкам просторо, а словам тісно». Ця вимога передбачає запобігання повторам, багатослівності, неточним зворотам, непотрібним словам, значеннєвим асоціаціям та ін. Він повинен бути максимально точним і чітким. Особливо сильно псують якість тексту канцеляризми, що додають текстові «казенності», і тавтологія, тобто повторення того самого, тільки різними словами.

13. Значне поліпшення тексту наукової праці спостерігається тоді, коли автор спеціально перечитує текст із погляду стилю викладу, мови, його літературної якості. Для цього необхідно звернути особливу увагу на його редагування, внесення виправлень і змін. При побудові пропозицій потрібно прагнути до їх стислості й узгодження відмінків

Література:

1. Дем'ян Я. Культура наукової української мови як наукова проблема. *Молодь і ринок*. 2023. № 3(211). С.108-112.
2. Баган М. Культура української наукової мови. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2022. 48 с.
3. Культура мови: від теорії до практики: монографія / за ред. Л. Струганець. Тернопіл : Навчальна книга – Богдан, 2015. 216 с.
4. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навчальний посіб.ник / упоряд. І. Чорний, В.Перцева, І.Голопич. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.
5. Семеног О. Культура наукової української мови. 2-е вид. Київ, 2012.
6. Ревуцька С., Шапран Д., Зінченко В. Наукова українська мова: конспект лекцій, ступінь магістр. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2020. 119 с.
7. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 392 с.

Лекція № 3

Лексичні засоби наукового стилю

Створення наукового тексту передбачає кілька етапів роботи. Починається робота над текстом з виділення отриманого автором знання, що ще не введено в науку, не інституціоналізовано в ній. Автор проводить самостійно експертизу новизни цього знання і доходить висновку про необхідність публікації отриманих результатів.

Далі порядок роботи задається структурою наукового тексту. При цьому спочатку створюється постановочна частина тексту, яка дає опис основних параметрів дослідження і визначає місце отриманого знання в науковому співтоваристві. Потім дається опис власне дослідження і його результатів. Основна увага приділяється обґрунтуванню результатів і їх новизни. Завершують текст висновками і практичними рекомендаціями, що формулюються відповідно до отриманих результатів.

Важливим засобом організації інтелектуальної праці зі створення тексту є план – короткий запис, що:

- 1) відображає послідовність викладу думки і її узагальнення;
- 2) розкриває зміст тексту;
- 3) відновлює в пам'яті зміст джерела;
- 4) заміняє конспект і тези;
- 5) допомагає складанню записів різного роду (доповідь, повідомлення, звіт);
- 6) поліпшує зроблений запис;
- 7) прискорює пророблення джерела інформації;
- 8) організовує самоконтроль;
- 9) зосереджує увагу і стимулює заняття;
- 10) використовується, щоб відновити в пам'яті добре знайомий текст.

У процесі підготовки великих текстів доцільно використовувати план-проспект, у як ому дається розшифровка змісту кожного пункту плану тексту.

При написанні тексту широко використовується робота з джерелами, інформаційними базами, бібліотеками, Інтернет-ресурсами. При цьому важливо визначитися з рівнем досягнень інших дослідників у вирішенні тієї проблеми, що розглядає автор створюваного тексту. Це визначає напрями і характер посилань на тих або інших авторів.

Посилання можуть бути:

- 1) констатуючими той чи інший рівень розуміння даної проблеми іншими дослідниками;
- 2) такими, що підтверджують точку зору автора тексту;
- 3) критичними, що виступають найважливішою умовою предметності наукової критики.

Найбільш складне в роботі над текстом - це доведення його до остаточного варіанта. Причому сам автор найчастіше не знає, скільки ж часу займе «чищення» тексту, його літературна обробка, додавання таких якостей, що інтуїтивно можна назвати «живість» і «свіжість» викладу. У багатьох авторів на цю роботу просто не вистачає ні навичок, ні терпіння. У результаті текст виявляється неохайним, неточним, казенним тощо. За це його автор може поплатитися мікрострессами при прочитанні свого твору в журналі або почути суто філологічні зауваження від опонента статті або дисертації.

Навички написання наукових текстів вимагають спеціальних зусиль з їх формування. У цьому зв'язку можна дати кілька порад щодо володіння навичками письма:

1. Про читайте кілька книг з написання і редагування текстів, у яких розглядаються типові помилки, що роблять не досвідчені автори текстів. Ці помилки потрібно запам'ятати і більше їх не допускати.

2. Виберіть серед прочитаних вами книг тих авторів, хто найбільш успішний у наукових публікаціях і широко цитується, перечитайте і переосмисліть їх роботи в аспекті вимог до тексту, постарайтеся

запозичати найбільш вдалі прийоми написання. Постійна увага до прийомів написання, безсумнівно, сприятиме виробленню літературного смаку, формуванню власного гарного стилю виклад

3. Намагайтеся до опублікування тексту одержати критичні зауваження з боку фахівців і переосмислити їх. Незабутнє враження на авторів текстів звичайно справляють їхні зустрічі і бесіди щодо тексту з редакторами, які добре знають, що таке якісний науковий текст. Звичайно до цього автори бачать тільки думку в тексті і не бачать помилки, невдалі звороти, тобто недоліки викладу думки.

4. Чітко освоюйте нормативні вимоги до текстів (вимоги ДАК (Державної атестаційної комісії) України до наукових статей і дисертацій, вимоги редакцій до публікацій у тих або інших журналах і наукових збірниках).

5. Перед підготовкою тексту необхідно чітко сформулювати наукову ідею, що має бути викладена. Деякі автори спеціально обмірковують ідею тексту, багато читають, мобілізують понятійний апарат, що приводить до підвищення якості тексту.

6. При створенні тексту необхідне стимулювання творчої мотивації, інакше гарна ідея втратить в нудному викладі. Головне тут у тому, щоб з'явилася впевненість у собі і бажання створити, принаймні, гарний доробок.

7. Для того щоб навчитися добре писати, потрібно як найбільше писати, доводити результати написання до публікації. При цьому слід пам'ятати, що перші тексти, як правило, бувають невдалими. Тому потрібно намагатися їх не публікувати. Принципово важливо домагатися того, щоб написані тексти подобалися самому авторові. Перш ніж опублікувати текст, його обов'язково потрібно удосконалити: врахувати вимоги друкованого видання, уточнити думки, надати необхідну форму тощо.

8. Необхідно набувати звички до перероблення, доробки і переробки текстів. Потрібно пам'ятати: хоч би з яким творчим запалом ви створювали первісний текст, у ньому обов'язково є не доробки і навіть помилки, побачити які завадило натхнення. При переробці тексту до нього необхідно підходити не тільки з позицій творця, а й критика. Виявлені недоліки легше усунути самому, ніж потім одержувати зауваження від фахівців. Важливо, однак, підкреслити, що натхнення та задоволення рідко відвідують ученого, що допрацьовує текст. Сама по собі ця діяльність вимагає напруженості, уважності і не супроводжується значними відкриттями й переживаннями радості від них. Тому себе тут потрібно змушувати працювати. Досвід підказує, що текст найкраще переробляти через якийсь час, коли вгасають емоційні замилювання його досконалістю і його недоліки оголюються, що називається, самі собою.

Перші кроки самого процесу писання – найважчі. Після того як цей бар'єр подоланий, усе піде по інерції. Не починайте роботу, якщо ви втомилися від попередньої підготовки; нехай напередодні у вас буде

досить часу, щоб привести все в повну готовність. А потім, ранком, починайте на свіжу голову.

Не починайте писати занадто рано, коли не вистачає аргументів, а ентузіазму предосить.

Уважно ставтеся до заголовків. Наскільки можливо, заголовок статті має бути зрозумілий навіть неспеціалістам.

Використовуваний словник повинен відзначатися простотою і точністю. Не треба боятися застосування незвичайного слова, якщо воно краще від будь-якого іншого може передати вашу думку, але жаргону варто уникати, але тільки не ціною зайвої багатослівності й туманності викладу.

Потрібно уникати різних форм, що ввійшли у звичний вжиток, перебільшення, скажімо, опису кожної значимої зміни як помітної або яскраво вираженої. Не слід говорити про «ретельне обстеження» або «високоточне зважування», якщо це обстеження і зважування виконувалося звичайним чином.

Керуючись похвальною скромністю, деякі автори доходять до крайності в запеклих спробах уникнути вживання займенника «я». На наш погляд, усе залежить від того, як часто говорять «я» і в як ому зв'язку.

Стиль того чи іншого дослідника звичайно обумовлений двома обставинами. По-перше, особливостями часу, суспільної епохи, у межах якої панують ті або інші стилі і складаються до них деякі нормативні вимоги. По-друге, стиль, безсумнівно, є глибоко індивідуальним явищем, являє собою віддзеркалення особистості творця у його доробку. Стиль визначається культурою автора, рівнем розвитку його інтелекту, тими чи іншими перевагами і зразками, якими керується автор нерідко несвідомо. Він індивідуальний і одночасно відповідний нормативним стандартам стилю формується в процесі постійної письмової практики, спілкування з редакторами і рецензентами, у процесі прочитання найбільш вдалим у стильовому відношенні творчих напрацювань.

Не можна не погодитися у тому, що якостями, які визначають культуру наукової мови, є точність, ясність і стислість. При цьому точність передбачає адекватність відображення мовою предметного поля науки, однозначність вживання і розуміння термінів і понять. Ясність мови позначає визначеність і виразність змісту. Текст, що викладений ясно, нерідко зрозумілий не тільки фахівцеві, а й освіченій людині. При прочитанні такого тексту не потрібно «прориватися» до змісту, тому що його побудова така, щоб не приховати зміст, а розкрити його. Нарешті, індикатором гарного наукового стилю є стислість викладу.

Не можна не погодитися в тому, що при викладі наукових результатів увага зосереджується на змісті та логічній послідовності повідомлення.

Спеціальні *функціонально-лексичні засоби наукової мови* вказують на такі логічні зв'язки:

– послідовність розвитку думки (*спочатку; передусім; по-перше; по-друге; насамкінець* тощо);

– причинно-наслідкові відношення (*завдяки тому, що...; внаслідок...; крім того...; оскільки...; водночас* тощо);

– підсумовування (*отже; таким чином; підбиваючи підсумок* та ін.).

Як засоби зв'язку використовуються також займенники, прикметники і прислівники: *цей, даний, такий, названий, зазначений*.

Слова дійсно і насправді вказують, що наступний за ними текст має слугувати доведенням, слова з другого боку, навпаки, проте, але, втім готують до сприйняття протиставлення, або - до пояснення.

У науковому тексті використовують вставні слова і словосполучення, які вказують на ступінь вірогідності результатів. Завдяки цим словам той чи інший факт можна представити:

– як цілком імовірний (дійсно, звичайно; певна річ; звісно; адже);

– як припустимий (як видно; певно; очевидно);

– як можливий (ймовірно; можливо; мабуть).

Обов'язковою умовою об'єктивності викладу матеріалу є зазначення джерела: ким висловлена та чи інша думка, кому конкретно належить той чи інший вислів. У тексті це реалізується за допомогою спеціальних вставних слів і словосполучень (на повідомлення; за даними...; на думку...; на наш погляд).

Особливість наукового стилю полягає також у тому, що, по суті, учений має сформувати не один якийсь стиль, а володіти стильовим комплексом відповідно до жанрів наукових текстів. Так, тези вимагають чіткого, афористичного стилю, відсутності багатослівності, довгих обґрунтувань. Стаття, навпаки, передбачає наявність обґрунтування отриманого автором наукового результату, введення його в інформаційне поле науки. постерігаються стильові особливості монографії і дисертації.

Для наукових текстів характерні різноманітні стильові недоліки:

– не правильні узгодження присудків з підметами, дієслів тощо;

– кількаразові й невиправдані повтори слів;

– неточності у визначеннях і положеннях;

– літературно-художнє й публіцистичне стильове забарвлення не популярного, а саме наукового тексту;

– канцеляризми, формальна бюрократична мова;

– русизми в українському тексті;

– перенасиченість тексту іноземною термінологією;

– побутова лексика;

– багатослівність, розмовна подача друкованого тексту;

– сухість і не цікавість тексту;

– книжність і зайва науковість тексту;

– дискретність тексту, що являє собою погано погоджені між собою текстові шматки;

– невеликий словниковий запас;

- непогодженість;
- занадто час те вживання слів «котрий», «є», «являє собою» та ін.;
- не достатність у тексті дієслів робить його статичним;
- низький рівень ерудиції автора або його не достатня ерудиція, що, відповідно, або не дозволяють ефектно подати думку, або, навпаки, заслоняють її ефектами.

Для того щоб сформувавши ефективний стиль, що відповідає нормі, принципово важливо, по-перше, багато читати текстів, досконалих у стильовому відношенні, а, по-друге, уважно вивчати написані власні тексти, повертатися до їх прочитання неодноразово з метою очищення від стилістичних невдач.

Література:

1. Дем'ян Я. Культура наукової української мови як наукова проблема. *Молодь і ринок*. 2023. № 3(211). С. 108-112.
2. Баган М. Культура української наукової мови. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2022. 48 с.
3. Єріна А. Методологія наукових досліджень: навчальний посібник / А. Єріна, В. Захожай, Д. Єрін. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 212 с.
4. Кандидатська дисертація: принципи, методи, техніка, технологія : навчальний посібник для аспірантів / уклад. С. Єрмаков. Харків : ХХП, 1998. 96 с.
5. Культура мови: від теорії до практики: монографія / за ред. Л. Струганець. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2015. 216 с.
6. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навчальний посібник / упоряд. І. Чорний, В. Перцева, І. Голопич. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.
7. Семенов О. Культура наукової української мови. 2-е вид. Київ: Академія. 2012. 252 с.
8. Ревуцька С., Шапран Д., Зінченко В. Наукова українська мова: конспект лекцій, ступінь магістр. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2020. 119 с.
9. Український правопис. Київ : Наукова думка, 2019. 392 с.

Лекція № 4

Терміни в науковому тексті. Сучасна науково-технічна термінологія

Будучи досить популярним жанром наукового дослідження, дисертація піддається науковій рефлексії як з боку самих дисертантів, так і з боку дослідників і організаторів науки.

Типові методолого-логічні помилки при оформленні дисертації:

- не чітке формулювання назви дисертації;
- неточність визначення і некоректне використання термінів;

- недостатня обґрунтованість висновків;
- відсутність узагальнених характеристик(опису) новизни отриманих результатів, незмістовність висновків;
- відсутність посилань на першоджерела;
- невиразна і важка мова.

Найбільш поширеними є такі недоліки:

- використання в назві дисертації псевдонаукової термінології, що починається зі слів «Деякі питання...», «Проблеми розвитку ...», «Дослідження умов...», «Теоретико-методологічні основи...» та ін.

- невідповідність теми дисертації спеціальності і Паспорту спеціальності;

- відсутність обґрунтування актуальності й доцільності наукового дослідження, не розкрита суть проблеми і завдань дослідження;

- об'єкт дослідження погано співвідноситься з метою, не виділений предмет дослідження, його мета, завдання і гіпотези;

- мета дослідження формулюється не як кінцевий результат дослідження, а як спосіб його досягнення: «Досліджувати...», «Експериментально перевірити...», «Визначити...», «Аналіз практичних методів і засобів...»;

- методи дослідження перелічуються у відриві від самого дослідження, не дається їхнє обґрунтування і застосування;

- при характеристиці новизни дається їх формальна анотація, але не розкривається сама її суть, наприклад «Уперше розроблена нова система.....», «Удосконалений метод...», а потрібно дати характеристику цієї нової системи і напрямів удосконалення методу;

- досить часто відсутня кореляція між науковими завданнями, отриманими результатами і науковою новизною;

- наукова новизна не підтверджується змістом дисертації;

- отримані результати не можна кваліфікувати як вирішення важливої наукової або прикладної проблеми;

- не визначається особистий внесок дисертанта в роботах, що підготовлені разом зі співавторами;

- відсутній або має формальний характер огляд літератури, бібліографічний опис джерел не відповідає стандартам та вимогам до публікацій, огляд літератури перевищує 20% обсягу дисертації;

- перевантаженість розділів і підрозділів зайвою інформацією;

- використання в докторських дисертаціях і монографіях матеріалів, виконаних авторами раніше в кандидатських дисертаціях;

- основні результати дисертації не опубліковані в спеціальних наукових виданнях;

- відсутність або помилки у посиланнях, відсутність посилань на роботи самого автора дисертації в її тексті;

- істотні розбіжності в змістах дисертації й реферату дисертації.

Специфіку термінотворення в науковій мові визначають:

- 1) загальноживані терміни;
- 2) загальноживані терміни, що мають більш вузьке спеціальне значення;
- 3) власне наукові терміни;
- 4) технічні терміни.

Література:

1. Баган М. Культура української наукової мови. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2022. 48 с.
2. Єріна А. Методологія наукових досліджень: навчальний посібник / А. Єріна, В. Захожай, Д. Єрін. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 212 с.
3. Кандидатська дисертація: принципи, методи, техніка, технологія : навчальний посібник для аспірантів / уклад. С. Єрмаков. Харків: ХХП, 1998. 96 с.
4. Культура мови: від теорії до практики: монографія / за ред. Л. Струганець. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2015. 216 с.
5. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навчальний посібник / упоряд. І. Чорний, В. Перцева, І. Голопич. Харків : ХНУВС, 2019. 272 с.
6. Семенов О. Культура наукової української мови. 2-е вид. Київ: Академія, 2012. 252 с.
7. Ревуцька С., Шапран Д., Зінченко В. Наукова українська мова: конспект лекцій, ступінь магістр. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2020. 119 с.
8. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 392 с.
9. Яхонтова Т. Жанри первинної наукової комунікації: сучасні тенденції розвитку. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2014. № 2. С. 135–140.

Лекція № 5

Синтаксичні засоби наукового стилю

Для синтаксису наукового стилю мови характерна тенденція до складних побудов, що сприяє передачі складної системи наукових понять, встановлення відносин між причиною і наслідком, доказами і висновками. Для цієї мети використовуються пропозиції з однорідними членами і узагальнюючими словами при них.

У наукових текстах поширені різні типи складних речень, зокрема з використанням складених підрядних союзів, що взагалі характерно для книжкової мови: *внаслідок того що; з огляду на те що, в той час як* та ін. Засобами зв'язку частин тексту служать вступні слова і поєднання: *по-перше, нарешті, з іншого боку, вказують на послідовність викладу*.

Для об'єднання частин тексту, зокрема абзаців, що мають тісний логічний зв'язок один з одним, використовуються вказують на цей зв'язок слова і словосполучення: *таким чином, на закінчення* тощо. Пропозиції в науковому стилі одноманітні за метою висловлювання, вони майже завжди розповідні. Питальні речення рідкісні і використовуються для залучення уваги читача до якого-небудь питання. Узагальнено-абстрактний характер наукової мови, позачасовий план викладу матеріалу зумовлюють вживання певних типів синтаксичних конструкцій: невизначено-особистих, узагальнено-особистих і безособових пропозицій. Дійова особа в них відсутній або мислиться узагальнено, невизначено, вся увага зосереджена на дії, на його обставини. Невизначено-особисті та узагальнено-особові речення використовуються при введенні термінів, виведенні формул, при поясненні матеріалу в прикладах: *швидкість зображують спрямованим відрізком* та ін.

Синтаксичні особливості наукового стилю виявляються досить послідовно незважаючи те, що синтаксичні конструкції в більшості своїй загальноживаних, нейтральні.

Синтаксис (побудова словосполучень і речень) найбільше відображає взаємозв'язок з мисленням. Сучасний науковий стиль характеризується прагненням до синтаксичної компресії до стиснення, збільшення обсягу інформації при скороченні обсягу тексту. Це проявляється в особливостях побудови словосполучень, в особливостях пропозицій. Так, для наукового стилю характерні словосполучення іменників, у яких у функції визначення виступає родовий відмінок імені, часто з приводом для: *обмін речовин, коробка передач, прилад для монтажу*. Імена прикметники в ролі визначення широко вживаються в термінологічному значенні: *голосні і приголосні звуки, кримінальний кодекс, умовні рефлекс*и тощо.

Для наукового стилю типовим є вживання іменного присудка (а не дієслівного), що сприяє створенню іменного характеру наукового стилю. Найчастіше іменні присудки зустрічаються у визначеннях і міркуваннях, при цьому взаємозв'язок нерідко відсутній, наприклад: *Акція - це цінний папір, який є свідоцтвом про внесення певної частки в статутний фонд і дає право на отримання частини прибутку у вигляді дивіденду*. Широко вживаними в науковому стилі є іменні складові присудки з короткими дієприкметниками типу «*може бути використаний*». Для якісної і обставинні характеристики явищ використовуються зазвичай прислівники: *переконливо, цікаво, значно*. Питальні речення виконують у науковій мові специфічні функції, пов'язані з прагненням, наприклад: *Які ж нові пояснювальні принципи несе в собі синергетичний підхід?*

Широко споживані в науковому тексті пасивні конструкції (пасивні), при цьому часто відсутня вказівка на виробника дії: *Особливості хвильових процесів у суспільстві пов'язані зі структурою суспільних відносин*.

Для наукової мови характерне з'ясування причинно-наслідкових відносин між явищами, тому в наукових текстах переважають складні речення з союзною зв'язком.

Багато представлені складні сурядні й підрядні сполучники і союзні слова, такі, як: *незважаючи на те що, з огляду на те що, тому що, внаслідок того що, тоді як, між тим як, у той час як* та ін. Вступні слова, що вказують на послідовність викладу (*по-перше, по-друге* тощо) у науково періодичній пресі нерідко замінюються цифровою нумерацією).

Вступні слова, що виражають припущення (*очевидно, ймовірно* тощо) використовуються в науковій літературі при викладі гіпотези. Особливо характерна для наукової мови група вступних слів і словосполучень, що вказують на ступінь достовірності повідомлення. Завдяки таким вступним словосполученням той чи інший факт може бути представлений як цілком достовірний (*справді, звичайно, зрозуміло*), як передбачуваний (*покладемо, видно, треба думати*) або як можливий (*мабуть, має бути, можливо*).

Використовується у науковій мові і група вступних слів і словосполучень, що містять вказівку на те, кому належить те чи інше вираження, який джерело повідомлення (*на нашу думку, на переконання, божків, за відомостями, за повідомленням, з точки зору, відповідно до гіпотези, визначення та ін.*) Взаємопов'язаність окремих частин наукового висловлювання досягається за допомогою певних сполучних слів чи груп слів, що відображають етапи логічного викладу і є засобом зв'язку думок у ході логічного міркування. Це цілий ряд прислівників та прислівникових висловів та інших частин мови, а також поєднань слів: *так, таким чином, тому, тепер, отже, крім того, крім, до того ж, також, тим не менш, ще, все ж, між тим, крім, понад те, проте, незважаючи на, перш за все, в першу чергу, спочатку, на закінчення, в кінці кінців, отже, в результаті, як ми бачимо та інші, які зазвичай стоять на початку речення. Вони служать, як правило, не для зв'язку слів у реченні, а для зв'язку частин цілого тексту.*

Література:

1. Баган М. Культура української наукової мови. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2022. 48 с.
2. Єріна А. Методологія наукових досліджень: навчальний посібник / А. Єріна, В. Захожай, Д. Єрін. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 212 с.
3. Кандидатська дисертація: принципи, методи, техніка, технологія : навчальний посібник для аспірантів / уклад. С. Єрмаков. Харків: ХХП, 1998. 96 с.
4. Культура мови: від теорії до практики: монографія / за ред. Л. Струганець. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2015. 216 с.
5. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навчальний посібник / упоряд. І. Чорний, В. Перцева, І. Голопич. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.
6. Нечипоренко А. Терміни-пароніми та питання культури наукового мовлення. *Science Review*. 2020. №2 (29). С. 25–27.
7. Семенов О. Культура наукової української мови. 2-е вид. Київ: Академія, 2012. 252 с.

8. Ревуцька С., Шапран Д., Зінченко В. Наукова українська мова: конспект лекцій, ступінь магістр. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2020. 119 с.

9. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 392 с.

Лекція № 6

Аналітичне опрацювання інформації наукового джерела

Написання дисертації являє собою винятково складний вид діяльності. Він має потребу в спеціальному плануванні, що передбачає: По-перше, планування роботи з проведення дисертаційного дослідження, яке передбачає збирання емпіричного матеріалу, розробку або обґрунтування методів його вивчення і застосування їх з метою одержання принципово нового наукового результату. Варто підкреслити, що більшість дисертантів сприймають дисертацію тільки як текст, а не як наукове дослідження, що неминуче веде до компілятивності й реферативності цього тексту. Важливо пам'ятати, що дисертацію можна написати тільки тоді, коли проведене відповідне їй наукове дослідження. Сама дисертація в цьому випадку є деяким стандартизованим описом цього дослідження.

Такий підхід, однак, не означає, що не можна писати текст паралельно з проведенням дослідження, оскільки це передбачає саме дослідження, у якому повинні бути описи його складових.

По-друге, планування роботи над текстом дисертації, що передбачає відображення роботи над текстом в індивідуальному плані дисертанта, підготовку плану-проспекту дисертації з детальним викладом змісту розділів і параграфів. При цьому в процесі вивчення джерел і проведення власного дослідження відбувається уточнення плану-проспекту. Звичайно в часі робота планується за принципом «щорічно по розділу» з урахуванням необхідності мати де який запас часу на попередню експертизу і завершення роботи.

Підготовка тексту дослідження принципово залежить від дослідження. Але її можна розглядати і як відносно самостійний процес. При цьому існує кілька стратегій цієї роботи.

Перша стратегія передбачає написання роботи в порядку розташування розділів і параграфів. Безсумнівними її перевагами є відповідність індивідуальному планові, що дає змогу чітко планувати час, зусилля і види робіт. Недоліком цієї стратегії є те, що вона сковує потік ідей щодо інших розділів дисертації. Багато що з цих ідей доводиться відкладати на потім, що призводить до втрати ними привабливості, а то і просто їхнього забування.

Друга стратегія передбачає роботу з усього поля дисертації залежно від ситуації. Головне тут у тому, щоб протягом певного періоду часу «пройтися» по всіх розділах роботи. Потім відбувається нагромадження матеріалу, дослідницька робота і знову «проходка» за всім планом. Робота

тут має циклічний характер і охоплює все проблемне поле дисертації. Перевага цієї стратегії в тому, що дисертація виростає органічно, йде постійна робота над текстом, його удосконалювання, чіткою є орієнтація на кінцевий результат дослідження. Недоліками такої стратегії є квапливість і поверховість. Прагнення написати відразу все призводить до неможливості дисертанта заглибитися у вирішення окремих завдань.

Третя стратегія одержала назву блокової або модульної. Від попередньої стратегії вона відрізняється тим, що дисертант готує текстові блоки за тими дослідницькими питаннями, на які він здатний дати відповіді. Після того, як блоки підготовлені, відбувається своєрідне збирання всього тексту з урахуванням його композиції. Переваги блокового або модульного принципу, насамперед, у глибокому проробленні окремих частин дисертації. Недоліку тому, що виникають труднощі «зшивання» модулів у єдине ціле.

Четверту стратегію можна назвати «заглибився-написав-переписав». Суть її зводиться до того, що здобувач відразу ж занурюється в матеріал з усіх аспектів проблеми, накопичує його до деякої критичної маси. А потім сідає за комп'ютер і швидко пише дисертацію по всіх розділах і параграфах так, як це йому бачиться на підставі накопиченої інформації. Потім проводить експертизу написаного тексту у наукового керівника, одержує поради і критичні зауваження. Потім знову занурюється в читання, дослідження, наукову рефлексію. Накопичує нову критичну масу і переписує текст дисертації зі збереженням найбільш вдалого змісту. Так повторюється доти, доки результати експертизи не стануть позитивними. Недолік стратегії у складності роботи, виникненні психологічних бар'єрів перед кожним переписуванням дисертації. Перевага - в постійному удосконалюванні всіх розділів роботи.

П'ята стратегія становить частину попередньої стратегії. Її можна назвати стратегією «аналітично написав - синтетично переписав». У цій стратегії принципово неважливо, як створювалася дисертація. Важливо те, що за будь-якої стратегії її написання вона має аналітичний характер, тобто являє собою механічну суму окремих розробок, які необхідно синтезувати в цілісну теорію. Цього вимагають і висновки за результатами дослідження. Особливо загостреною є проблема теоретичного синтезу положень розділів і параграфів для докторських дисертацій. Найкраще вирішити цю проблему за допомогою переписування роботи в аспекті додавання більшої обґрунтованості концепції. Недоліки такої роботи в тому, що переписування нерідко розглядається як зайва робота, а це створює психологічні бар'єри. Перевага в тому, що дисертаційне дослідження одержує дійсно цілісний характер.

Шоста стратегія має структурну орієнтацію. Вона дає засади для роботи над розділами дисертації. Вона являє собою, по суті, кілька окремих стратегій, виділення яких відбувається при вирішенні ключової проблеми: коли писати вступ і висновки. Відповідно до першої підстратегії спочатку пишуться глави і параграфи дисертації, а потім слід написати вступ і висновки. Так пишуть багато здобувачів. Недолік тут очевидний

- нестиковки об'єкта, предмета, проблеми зі змістом глав і параграфів, що викликано тим, що відсутність в ступу погано орієнтує роботу, а відсутність проекту висновку знижує цілеспрямованість дослідницької діяльності дисертанта. Звідси виникає необхідність в іншій підстратегії, що передбачає серйозне пророблення вступу і висновків і написання основного змісту в аспекті зв'язку вступу і висновків. Недолік стратегії у принциповій складності написання, особливо висновків без підготовки всієї роботи. Перевага - в органічності роботи, у відсутності значеннєвих розривів вступу, змісту і висновків.

Сьома стратегія одержала назву об'ємно-валової стратегії. Вона зводиться до планування написання і написання необхідної кількості сторінок тексту дисертації. Недолік стратегії - у небезпеці зниження якості тексту за рахунок зведення всієї роботи тільки до створення тексту, а також у тому, що ця стратегія стимулює запозичення з інших робіт. Перевага цієї стратегії - у чіткості організації праці відповідно до деяких мінімальних норм, що в остаточному підсумку зводяться до 5 рядків у день, не менше однієї сторінки в тиждень, не менше 5 сторінок на місяць і не менше 50 сторінок у рік. При цьому обсяг вступу до дисертації звичайно становить 10-20 сторінок, обсяг розділу - 35-50, обсяг параграфа в розділі - 10-15, обсяг висновків - 5-10 сторінок. Дисертація доктора філософії найчастіше складається з 2-4 розділів, а докторська - з 4-6 розділів

Корисні поради щодо роботи над текстом дисертації: при написанні наступного параграфа, виходячи з його назви, суті, місця в дисертаційній роботі, зв'язку з іншими розділами, відповідності темі дисертації й проблемі, що вирішується, занотуйте спочатку, про що потрібно писати в цьому параграфі, тобто сформулюйте його умовну структуру у вигляді кола питань, що розглядаються. Серед цих питань можуть бути такі:

1) що вже відомо про предмет цього параграфа з інших досліджень, з попередньої частини вашої роботи, що впливає з основного замислу дисертації?

2) яка Ваша особиста позиція стосовно предмета, яка впливає із загальної концепції роботи?

3) які аргументи на користь позиції, що пропонується, вибраного варіанта, тверджень, які захищаються?

4) якими фактами, стійкими науковими положеннями можна обґрунтувати вашу точку зору, підходи, що пропонуються?

5) які можливі заперечення, сумніви з приводу положень, які Вами наводяться, як і чим вони спростовуються?

6) який внесок робить зміст цього розділу у вирішення загальної наукової проблеми, яка розглядається в дисертації?

7) які деталі предмета цього параграфа необхідно висвітлити більш докладно через їх значний вплив на результати роботи та її висновки?

8) якою мірою положення, що висвітлюються в даному параграфі, впливають на наступні розділи роботи, задають продовження лінії досліджень?

9) що ще обов'язково має бути в параграфі для забезпечення повноти змісту, відповідності назві?

10) що впливає з матеріалів, які викладені в даному параграфі?

Навіть однієї сторінки розгорнутих відповідей на кожне із поставлених запитань достатньо, щоб набрати необхідний інформаційно-сторінковий обсяг параграфа.

Література:

1. Баган М. Культура української наукової мови. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2022. 48 с.

2. Кандидатська дисертація: принципи, методи, техніка, технологія : навчальний посібник для аспірантів / уклад. С. Єрмаков. Харків: ХХП, 1998. 96 с.

3. Культура мови: від теорії до практики: монографія / за ред. Л. Струганець. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2015. 216 с.

4. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навчальний посібник / упоряд. І. Чорний, В.Перцева, І.Голопич. Харків : ХНУВС, 2019. 272 с.

5. Нечипоренко А. Терміни-пароніми та питання культури наукового мовлення. Science Review. 2020. №2 (29), С. 25–27.

6. Семенов О. Культура наукової української мови. 2-е вид. Київ: Академія, 2012. 252 с.

7. Ревуцька С., Шапран Д., Зінченко В. Наукова українська мова: конспект лекцій, ступінь магістр. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2020. 119 с.

8. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 392 с.

Лекція № 7

Письмові роботи наукового стилю.

Сучасні вимоги до написання наукової статті

Основні роботи наукового стилю: *тези, аналітична записка, наукова стаття, звіт за результатами наукового дослідження, монографія.*

Тези (грец. thesis – положення, твердження), короткий виклад основних положень доповіді, наукової статті, а рідше навіть і більшого дослідження, наприклад монографії або дисертації. Тези – це деяка сукупність положень. Теза у широкому розумінні – будь-яке твердження, яке коротко викладає ідею. Тези у вузькому розумінні – деякий текст, що формулює суть, дає обґрунтування доказу. Вони узагальнюють матеріал, дають основу для написання статті, доповіді, дисертації.

Обсяг тез становить 2-3 сторінки друкованого тексту через 1,5-2 інтервали. Як правило, тези мають вигляд короткої форми презентації

результатів наукових досліджень під час виступу на науковій конференції або у пресі. Тези звичайно орієнтовані на найсуттєвіше в науковому дослідженні, його кінцеві висновки. У них опускаються всі деталі дослідження, методи, аргументи, експерименти, описи емпіричної бази дослідження і його гіпотез. Схематично структура тез наукової доповіді має такий вигляд: теза – обґрунтування – доказ – аргумент – результат – перспективи.

Функціональне призначення тез досить багатозначне. Їх авторам важливо усвідомити їхнє цільове призначення і відобразити його в змісті тез. Насамперед, вони виступають засобами короткої презентації результатів наукового дослідження. Завдяки своїй стислості вони допомагають у процесі побудови теорії, оскільки самі по собі є деякими узагальненнями. Тези можуть відігравати роль своєрідного стратегічного плану подальших досліджень, оскільки в їхньому змісті звичайно дається оцінка того, що зроблено, і того, що ще слід зробити.

У цьому випадку вони відіграють роль засобів своєрідної інституціоналізації отриманого знання. Нарешті, виступ з тезами на конференції являє собою процес не тільки оповіщення наукового співтовариства про отримані результати, а й перевірки їх колективним інтелектом. При підготовці тез можна користуватися різними схемами.

Цікава схема презентації наукового дослідження, що передбачає виклад його методології, методики і техніки, а також прогнозу можливих результатів. Найбільш поширеною схемою є модель викладу результатів, відповідно до якої описується сам результат, способи його одержання і можливі напрями практичного застосування.

При написанні тез як самостійного виду наукової продукції необхідно дотримуватися деякого загального алгоритму. Насамперед, потрібно усвідомити для себе, що будуть презентувати тези: теорію, методи, результати або методику дослідження?

Усвідомлення цього дозволяє сформулювати мету підготовки тез. Назва тез повинна відображати основну ідею, думку, положення. Після цього аналізується той текст, що має бути представлений у тезах. У ньому виділяються ключові значеннєві позиції, що і будуть виступати у вигляді окремих тезових положень. Усі тезові положення групуються в єдиний текст. Іноді їх так і залишають у вигляді окремих пунктів, але найчастіше редагують і надають їм цілісності.

Оформлення тез у вигляді публікації передбачає дотримання деяких вимог:

у правому верхньому куті аркуша розміщується прізвище, ім'я, по батькові автора і необхідні відомості про нього;

виклад кожної тези починається з нового рядка і займає від одного до кількох абзаців;

у процесі викладу тез звертається увага на актуальність проблеми, якій вони присвячені, стан її розробки в науці, основну ідею, положення, висновки дослідження, основні результати та їх практичне значення;

тези мають бути чітко сформульовані, не повинні повторювати одна одну, а мають підводити до певного результуючого висновку, що визначає новизну і значущість висунутих положень для науки і практики.

Важливо пам'ятати, що не можна перебільшувати значення тез у науковому дослідженні. Вони не є основним інтелектуальним продуктом науки, відображають лише додатково результати досліджень, підтверджують їхню апробацію і впровадження.

Наукова стаття є одним із видів публікацій, у якій подані отримані автором наукові результати. Звичайно під статтею розуміють спеціальну публікацію невеликого обсягу, в якій відображаються погляди автора з визначених вузьких питань або результати обмежених досліджень.

Особливість статті полягає в тому, що вона являє собою найбільш оперативну інформацію про рух науки, виступає своєрідним репортажем «з переднього краю» науки. Вона виконує в науці кілька найважливіших функцій. Починається вона зі вступу, у якому дається постановка проблеми або формулювання завдання, аргументується її актуальність з погляду динамічного розвитку науки і практики, задоволення назрілих потреб людей. При цьому гносеологічна актуальність звичайно зводиться до показу того, що без вирішення сформульованої проблеми наука не може далі розвиватися і розв'язувати цілий ряд інших проблем. Праксеологічна актуальність передбачає осмислення з погляду даної проблеми практики суспільного розвитку, вирішення стратегічних завдань розвитку економіки і соціальної сфери. Принципово важливий розгляд змісту самої проблеми, її гостроти, масштабів.

У першій частині статті дається оцінка тих досліджень і публікацій, що використовує автор, виділяються не вирішені питання, що містяться в наукових джерелах, а також ті підходи, на які спирається автор у своєму дослідженні. Основне завдання такого короткого змістовного аналізу полягає в тому, щоб дати характеристику проблемного поля науки і показати місце в ньому дослідження автора статті. Не маловажна оцінка тих робіт, що використовуються методологічно, визначають метод наукового дослідження.

Після цього цілком логічно йде формулювання мети статті і постановка основних завдань, що підлягають вирішенню. При цьому звертається увага на новизну, зміст статті (факти, закономірності, тенденції, нові поняття та ін.).

В основній частині статті наводяться результати власного дослідження автора. При цьому особлива увага звертається на сам зміст дослідження, його програму, основні гіпотези й ідеї, дається характеристика фактологічної бази, методів її дослідження, а також отриманих результатів. Особливо акцентується увага на особистому внеску автора.

На закінчення статті формулюються основні висновки автора. При цьому виділяються, насамперед, висновки по гіпотезах, що висувалися раніше. Автор звертає увагу на те, як ці висновки сприяли розширенню і поглибленню наукового розуміння проблеми. Важливо і те, що в завершенні статті мають бути сформульовані практичні рекомендації з використання о триманих ідей у науці і практичному житті в аспекті вирішення сформульованих раніше проблем.

Список використаної літератури повинен бути істотним і достатнім, тобто літературні джерела не повинні мати випадковий характер, у списку повинні бути представлені видання за темою статті, на них обов'язково мають бути посилання усередині статті.

У процесі підготовки статті варто звернути увагу на наступні вимоги:

1. Стаття – це не науковий звіт, її призначення в забезпеченні наукової комунікації, тому автор повинен уникати звітного стилю.

2. Усі спеціальні терміни мають бути обов'язково розкриті, щоб термінологічна позиція автора була однозначною.

3. Цитати і посилання мають використовуватися вкрай рідко і доречно.

4. Мова статті має бути науковою, а не публіцистичною.

5. Стаття не повинна бути занадто загальною і надмірно детальною. Вимоги до наукової статті досить чітко сформульовані ДАК (Державною акредитаційною комісією) МОН України.

Статті повинні мати такі елементи, як:

постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з найважливішими науковими або практичними завданнями;

аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких почате вирішення даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми;

формулювання цілей статті (постановка завдань);

виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Важливо і те, що наукова стаття повинна проходити через незалежне рецензування і ретельний відбір, що мають бути організовані редакціями.

Найбільш поширені недоліки наукових статей такі:

назва статті не відображає основну ідею її змісту, є дуже громіздкою(перевищує 5-7 слів);

відсутність у тексті статті якого-небудь наукового дослідження, зведення її у кращому випадку до опису ситуації;

вона не відповідає прийнятій структурі або спостерігається неструктурованість тексту, що являє собою нескінченний потік слів;

відсутність у статті конкретних результатів викладу, теоретичних і практичних висновків;

зловживання термінами без їхньої розшифровки або взагалі невикористання термінів

Література:

1. Баган М. Культура української наукової мови. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2022. 48 с.

2. Кандидатська дисертація: принципи, методи, техніка, технологія: навчальний посібник для аспірантів / уклад. С. Єрмаков. Харків: ХХІІІ, 1998. 96 с.

3. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навчальний посібник / упоряд. І. Чорний, В. Перцева, І. Голопич. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.

4. Ревуцька С., Шапран Д., Зінченко В. Наукова українська мова: конспект лекцій, ступінь магістр. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2020. 119 с.

5. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 392 с.

Лекція № 8

Композиція наукової рецензії та наукового відгуку

Відгуки на дисертацію виступають формами реакції наукового співтовариства на якість дисертаційного дослідження, що дає змогу визнати її такою, що відповідає нормам науки.

У типовій структурі *відгуку*, *рецензії* можна виділити три частини. Перша частина являє собою вступ і включає розгляд предмета аналізу, актуальності, загальних параметрів дослідження і структури тексту. Вона дає характеристику дисертаційної роботи.

Друга, або основна, частина являє собою аналіз змісту дисертації, де виділяються її переваги і недоліки. Третя частина являє собою логічний підсумок, у як ому робиться висновок з дисертації, дається її підсумкова оцінка, формулюються побажання авторові, висловлюються пропозиції щодо присудження або не присудження здобувачеві шуканого наукового ступеня.

Усі відгуки, які надходять на дисертацію, за ступенем їхньої значимості поділяються на кілька різновидів:

1. *Відгуки офіційних опонентів* – компетентних фахівців у даній галузі науки, що призначаються спеціалізованою радою по захисту дисертацій. Мета цих відгуків полягає в тому, щоб дати об'єктивну і вичерпну експертизу проведеного дослідження, представленого в дисертації.

У відгуках обов'язкові відповіді на такі питання, як актуальність обраної теми, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна, повно та їх викладу в опублікованих працях. Формулюються також зауваження щодо змісту дисертації та висновок щодо її відповідності встановленим вимогам.

У відгуку опонент також повинен оцінити зміст дисертації, її завершеність у цілому й викласти зауваження щодо її оформлення. У позитивному висновку щодо дисертації опонент повинен вказати, що вона є завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, мають суттєве значення для певної галузі науки; або в якій отримані нові науково обґрунтовані теоретичні і (чи) експериментальні результати, що в сукупності є значущими для розвитку конкретного напрямку певної галузі науки. Якщо оцінка дисертації позитивна, відгук опонента подається до спеціалізованої вченої ради у двох примірниках, якщо негативна – у трьох примірниках. Відгуки мають бути особисто підписані опонентом і засвідчені печаткою установи, де працює опонент.

Термін подання відгуку до спеціалізованої вченої ради – один місяць з дня одержання опонентом дисертації. Копії письмових відгуків офіційних опонентів видають здобувачеві не пізніше як за десять днів до захисту дисертації. Під час виступу на захисті дисертації опонент викладає повністю зміст свого відгуку.

2. *Відгуки на дисертацію від окремої особи або організації* не призначаються спеціалізованою радою, а визначаються з підготовкою відгуку самостійно. Ці відгуки забезпечують публічність обговорення дисертації. Якщо відгук від організації, то він, як правило, дається після обговорення дисертації на науковому семінарі або засіданні цієї організації. Відгук підписується відповідно тією особою, яка його готувала, або керівником організації.

3. *Відгук наукового керівника дисертанта*, а для докторської дисертації – консультанта. Його призначення полягає в загальній оцінці того, що зроблено дисертантом, і в аналізі його особистісних якостей. Цей відгук не має жорстких вимог і готується у вільній формі.

Відгуки офіційних опонентів готуються на підставі вивчення не тільки дисертації, а і друкованих праць здобувача. Головне призначення відгуків полягає в забезпеченні експертизи дисертації за такими обов'язковими напрямками, як актуальність обраної теми, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність, новизна, повно та їхнього викладу в опублікованих роботах.

У відгуках робляться зауваження щодо структури і змісту дисертації, її відповідності встановленим вимогам. Опонент має звернути увагу у своєму відгуку на ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

За негативної оцінки дисертації опонент повинен аргументувати свою оцінку. Як аргументи використовуються не достатня обґрунтованість висновків дисертації, низька наукова і практична цінність, помилки або порушення при оформленні дисертації (запозичення положень із чужих робіт без посилань, невідповідність дисертації спеціальності, нерозв'язаність сформульованих у дисертації завдань та ін.).

У разі позитивної оцінки кандидатської дисертації опонент обов'язково повинен відзначити, що вона є завершеною роботою, у якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання і мають істотне значення для розвитку галузі науки. У тому випадку, якщо думка про докторську дисертацію позитивна, то опонент має повно й аргументовано сформулювати, які конкретно отримані нові результати в даній галузі науки вирішують важливу наукову або прикладну проблему.

У тому випадку, якщо відгук офіційного опонента не відповідає сформульованим ДАК України вимогам, то спеціалізована вчена рада може повернути його на доопрацювання або змінити офіційного опонента.

Література:

1. Баган М. Культура української наукової мови. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2022. 48 с.
2. Кандидатська дисертація: принципи, методи, техніка, технологія : навчальний посібник для аспірантів / уклад. С. Єрмаков. Харків : ХХІІІ, 1998. 96 с.
3. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навчальний посібник / упоряд. І. Чорний, В.Перцева, І.Голопич. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.
4. Ревуцька С., Шапран Д., Зінченко В. Наукова українська мова: конспект лекцій, ступінь магістр. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2020. 119 с.
5. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 392 с.

Лекція № 9

Культура усного наукового мовлення

Головним комунікативним завданням спілкування в науковій сфері є вираження наукових понять та умовиводів. Мислення в цій сфері носить узагальнений, абстрагований, логічний характер. Цим обумовлені і такі специфічні риси наукового стилю, як абстрагованість, узагальненість, підкреслена логічність викладу, смислова точність, інформативна насиченість, об'єктивність викладу, безобразність.

Серед *ознак наукового стилю* – нормативність мовлення, предметність, понятійність, однозначність, доказовість, ясність, лаконічність,

переконливість, аргументованість, стандартизованість (вибір клішованих мовних варіантів з певною метою). Ці риси залежать від жанру, предмету розгляду, фактору адресата.

Абстрагованість наукового стилю створюється шляхом використання іменників абстрактного й узагальненого значення, загальнонаукових термінів, дієслів теперішнього часу в «позачасовому» значенні, зворотних і безособових дієслів, дієслівно–іменних сполучень, неозначено-, безособових речень. Наприклад: проводити дослідження, здійснювати аналіз, піддавати критиці.

Логічність викладу виявляється в послідовності висловлювання, його доказовості й аргументованості, побудові мовлення відповідно до законів логіки із збереженням відношень і зв'язків реальної дійсності. Це досягається завдяки уважному ставленню до цілого тексту, зв'язності думок і зрозумілому композиційному задуму.

Дійовий засіб вираження логічних зв'язків – спеціальні функціонально-синтаксичні засоби, що вказують на послідовність розвитку думки (*спочатку, насамперед, потім, по-перше, по-друге, отже* та ін.), заперечення (*проте, тимчасом, але, тоді як, одначе, аж ніяк*), причинно-наслідкові відношення (*таким чином, тому, завдяки цьому, відповідно до цього, внаслідок цього, крім того, до того ж*), перехід від однієї думки до іншої, рубрикації тексту (*перш ніж перейти до..., звернімося до..., розглянемо, зупинимося на..., розглянувши..., перейдемо до..., важливо зупинитися на..., доцільно розглянути...*), результат, висновок (*отже, все сказане дає змогу зробити висновок, підсумовуючи, зазначимо...*) Засобами логічного зв'язку можуть виступати займенники, прикметники, дієприкметники (*цей, той, такий, названий, указаний та ін.*), а також повтори ключових слів у тексті, однорідні члени речення із узагальнювальним словом, вставні слова і словосполучення, що увиразнюють логіку мислення і послідовність викладу, прямий порядок слів у реченні.

Смислова точність і однозначність висловлювань досягається шляхом уживання термінів і слів у прямому значенні, уточнень у вигляді зносок, посилань, цитат, прізвищ цифрових даних, які аргументують наукові положення і підсилюють об'єктивність та достовірність висловленого.

Недоречно вжите в науковому тексті слово може призвести до подвійного тлумачення цілого речення. Один із показників загального мовно-культурного рівня дослідника – правильне і вільне володіння термінами. Цінність терміна в тому, що він несе логічну інформацію великого обсягу. Не можна довільно змішувати в одному тексті різну термінологію. Слід пам'ятати, що кожна галузь науки має притаманну тільки їй термінологічну систему. Термін (від лат. *terminus* межа) – це слово або словосполучення, що позначає спеціальне поняття певної галузі знання або діяльності.

Не використовується в науковому тексті без потреби професійна лексика. Професіоналізми – слова та вирази, поширені в певному науковому середовищі. Об'єктивність викладу (різні точки зору, відсутність суб'єктивізму, безособовість мовного вираження, зосередженість на

предметі) виявляється у зваженому оцінюванні ступеня дослідженості проблеми, шляхів її розв'язання, ефективності певної теорії, рівня завершеності її вивчення, в обґрунтованості результатів, наведенні експериментальних даних тощо. Указівка на джерело повідомлення (кому конкретно належить те чи інше висловлення) подається з урахуванням вставних слів і словосполучень (на думку, за даними, автор переконаний тощо).

Об'єктивність форми досягається також шляхом уникнення вигуків і часток на позначення емоцій і почуттів, емоційно-забарвленої лексики й експресивних моделей речень, перевагою нейтрального порядку слів, відсутністю окличної інтонації, обмеженістю питальної інтонації. Вимога об'єктивності визначає особливості манери розповіді: відмову від першої і другої особи, використання односкладних безособових, неозначено-, означено-особових речень.

Виявом об'єктивності у наукових текстах є також ґрунтовний огляд літературних джерел з наведенням посилань. Ігнорування цієї ознаки може бути розцінено як плагіат. Логічна послідовність наукової роботи передбачає такий спосіб викладу, при якому кожний наступний розділ органічно пов'язується із попереднім, висловлена думка або теза в подальшому викладі конкретизується, доповнюється, поглиблюється, що в цілому значно покращує бачення тексту. Ясності усного мовлення сприяють чітка дикція, логічне і фонетичне наголошування, правильне інтонування, спокійний і ввічливий тон.

На письмі ясності досягають шляхом послідовності викладу матеріалу (відображає логічне розгортання думки), точного називання, повтору ключових слів, членування наукового тексту на абзаци. Стислість автора наукового тексту – це вміння уникати непотрібних повторів, багатослів'я або мовної надмірності.

Література:

1. Ботвина Н.В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови: навчальний посібник. Київ: Артєк, 1998. 190 с.
2. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту. Київ: Наукова думка, 1970. 306 с.
3. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови. Київ: Академія, 2007. 360 с.
4. Семенов О. М. Культура наукової української мови: навчальний посібник. Київ: Академія, 2010. 252 с.
5. Селігей П. Світло і тіні наукового стилю: монографія; [відп. ред. акад. НАН України Г. П. Півторак]; НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ: Києво-Могилянська академія, 2016. 627 с/

Лекція № 10

Академічне письмо

Академічне письмо – це стиль викладу, який дослідники використовують для визначення інтелектуальних меж своїх дисциплін і конкретних галузей знань. Воно зосереджується на доказових аргументах та логічних міркуваннях, які допомагають зрозуміти предмет. Автори можуть використовувати цей формат, щоб визначити й проаналізувати концепцію та запропонувати теорію або раціональний висновок. Професіонали можуть використовувати наукове письмо по-різному, залежно від сфери своєї діяльності. Наприклад, учені використовують цей тип письма, щоб пояснити свої дослідження та популяризувати висновки, тоді як літературні критики використовують академічне письмо, щоб зробити переконливий аргумент за допомогою досліджень, заснованих на фактах. Характерними рисами академічного письма є офіційний тон, чіткий фокус на досліджуваній проблемі й точний вибір слів. Подібно до спеціальних мов, заведених в інших професіях, таких як юриспруденція або медицина, академічне письмо призначене для передачі узгодженого значення складних ідей або концепцій у межах спільноти наукових експертів і практиків.

Ключові характеристики академічного письма

Хоча вимоги можуть відрізнятися залежно від конкретної форми академічного письма, деякі характеристики є загальними для всіх видів:

– офіційний тон – в академічному письмі завжди використовується офіційний тон. Це не легковажний або розмовний виклад думок. Сленг і кліше не належать до цього типу письма;

– виклад думок оформлюють за допомогою безособових синтаксичних конструкцій, використовуючи дієслівні форми на -но, -то, або неозначено-особових;

– фокус дослідження: написання академічних текстів, що зосереджуються на конкретному(их) дослідницькому(их) питанні(ях), яке(і) вивчають, зазвичай передбачає оприлюднення результатів дослідження;

– організація – академічне письмо має бути організоване логічно, структуровано, відповідно до теми дослідження;

– цитування джерел – більшість академічних робіт охоплює принаймні деякі вторинні дослідні джерела. Переконайтеся, що ви правильно цитуєте всі джерела і додаєте бібліографію.

Мета академічного письма – донести складні ідеї так, щоб вони були найменш вірогідними для оскарження. Тому важливо уникати будь-якої двозначності. Це означає, що академічне письмо має бути:

– формальним, оскільки кожен читач не завжди однаково розуміє неформальне письмо;

– структурованим, оскільки складні ідеї потрібно контролювати, щоб створити однозначне твердження;

– точним, щоб жодна з ідей не могла бути поставлена під сумнів;

– доречним, щоб донести інформацію до аудиторії у найбільш ефективний спосіб.

Література:

1. Ботвина Н.В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови: навчальний посібник. Київ: Арттек, 1998. 190 с.

2. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту. Київ: Наукова думка, 1970. 306 с.

3. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови. Київ: Академія, 2007. 360 с.

4. Селігей П. Світло і тіні наукового стилю: монографія; [відп. ред. акад. НАН України Г. П. Півторак]; НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ: Києво-Могилянська академія, 2016. 627 с/

ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Мовна комунікація та науковий стиль: філософія і прагматика наукової мови

На основі узагальнень добудуйте таблицю «Загальна характеристика наукового стилю української мови».

<i>Сфера використання</i>	
<i>Ознаки</i>	
<i>Особливості</i>	
<i>Функції</i>	
<i>Тип мовлення</i>	

*Властивості і структурно-сміслові компоненти наукових текстів
різних жанрів (усно)*

1. Передивіться надіслану Вам електронну версію дисертаційної роботи.
2. Ознайомтеся з основними структурними елементами наукової роботи.
3. Визначте, чим теоретична частина роботи взаємодоповнює експериментальну.
4. Зверніть увагу на авторський доробок, який Ви маєте презентувати на публічному захисті (список публікацій, практичне значення роботи).
5. Визначте для себе особливості наукового стилю викладу матеріалу у дисертації, його специфіку.

Виконайте завдання:

Завдання 1.1. Відредагуйте словосполучення. Укажіть терміносполуки і поясніть їх значення.

Не несе інформаційної нагрузки, не виключено, оволодіти ситуацію, по крайній мірі, зробити заключення, місцезнаходження, проблема має місце, на сьогоднішній день, наслідувати прикладу, ні одного разу, один і той же, опинитись у критичному стані відносно приміщень, відноситися до людей, удалити написане, кинути ссилку, треба відмітити, бувший у вжитку.

Завдання 1.2. З'ясуйте значення іношомовних термінів. Доберіть до них українські відповідники.

Екзит-пол, дилер, брокер, ріелтер, маркетинг, менеджер, кастинг, спічрайтер, дайджест, вето, спікер, інцидент, білборд, бренд, реципієнт, пресинг, джек-пот, прайс-лист, меценат

Завдання 1.3. Доберіть іношомовні відповідники до слів.

Безладний, уподібнення, неоднорідний, узгодження, ув'язнення, відшкодування, право, обізнаність, відокремлення, законний, вада, переважний, домінантний, дослід.

Завдання 1.4. Доберіть українські відповідники до іношомовних слів

Адаптувати, ординарний, глобальний, аргумент, класифікація, екстраординарний, експеримент, кореляція, субординація, евентуальний, вертикальний, паралельний, концентрувати, компонент, дефініція, об'єктивний, структура, стабільний, соціум, синхронний, критерій, конфронтація, градація, дефект, моніторинг.

Завдання 1.5. Доберіть іношомовні антоніми до термінів.

Асиміляція, моральний, активний, мінімальний, контактний, горизонтальний, суб'єктивний, аналіз, дедуктивний, макросистема, прогрес.

Виконайте завдання:

1. Прочитайте обґрунтування теми своєї дисертаційної роботи.
2. Зверніть увагу на складові елементи обґрунтування. У чому полягає відмінність предмета та об'єкта дослідження.
3. Охарактеризуйте складові елементи наукової новизни. Які особливості термінології при цьому Ви бачите?
4. Укладіть зміст дисертаційного дослідження згідно норм оформлення.
5. Подайте обґрунтування для узгодження своєму науковому керівнику для подальшого затвердження на засідання вченої ради закладу вищої освіти.

Підберіть доречні для наукового стилю епітети до іменників:

№ п/п	Термін	Епітети
1.	Дослідження	
2.	Проблема	
3.	Питання	
4.	Мета	
5.	Завдання	
6.	Матеріал	

Надайте відповіді на запитання:

1. Яка структура дисертації?
2. Сформулюйте вимоги до дисертації доктора філософії.
3. Сформулюйте основні стратегії роботи над дисертацією.
4. Що є найважливішим при роботі над текстом дисертації?

Надайте відповіді на запитання:

1. Яку роль відіграють тези в науці?
2. Сформулюйте вимоги до наукової статті.
3. Що таке наукова стаття і які вимоги до неї ставляться з боку ДАК У країни?
4. Яка структура статті?
5. Ознайомтеся з прикладами тез та наукової статті. Які основні особливості Ви помітили?
6. Чим тези відрізняються від наукової статті?

Надайте відповіді на запитання:

1. Які типові помилки здобувачів до структури дисертації?
2. Сформулюйте останні вимоги МОН України до кандидатської дисертації.
3. Які вимоги МОН України до відгуку наукового керівника дисертації?
4. Які вимоги МОН України до відгуку рецензента і опонента на дисертацію?

Прочитайте текст. Прокоментуйте вияв ознак наукового стилю у тексті (абстрагованість, логічність, точність, аргументованість та ін.).

Нерідко практичну стилістику ототожнюють з культурою мови або з діловою мовою як навчальними дисциплінами (зазначимо, що в першому-другому семестрах студенти вивчають лінгвістичні курси «Основи культури і техніки мовлення», «Українська ділова мова», які завершуються іспитами). Однак дві означені дисципліни відрізняються від практичної стилістики насамперед предметом вивчення: це відповідно комунікативні якості мовлення чи мовні засоби укладання текстів службової сфери спілкування. Окреслюючи предмет практичної стилістики, ми маємо на увазі стилістику мовлення, тобто прикладну, функціональну стилістику, яка вивчає використання стилістичних ресурсів мови залежно від сфери, мети, завдань і умов комунікації (стилістика мовлення нерозривно пов'язана зі стилістикою мови). Беззаперечно, у процесі вивчення комунікативних ознак мовлення або питань ділового мовлення студенти-першокурсники побіжно зупиняються на мовних особливостях усіх функціональних стилів. Зауважимо, що принцип наступності й перспективності передбачає наявність певних стилістичних знань, умінь і навичок, сформованих ще у період шкільного вивчення мови – вони поступово поглиблюються й удосконалюються у процесі вузівського навчання. Тому курс практичної стилістики сучасної української мови доцільно розпочати з узагальнення набутих раніше теоретичних знань про функціональні стилі сучасної української мови

(К. Климова)

Надайте відповіді на запитання:

1. Поясніть сутність дефініції «академічне письмо».
2. Які вміння необхідні для успішного опанування академічним письмом?
3. Обґрунтуйте суть поглибленого читання, аналітико-критичного читання, переглядового читання?
4. Чому розвиток критичного мислення важливий для створення авторських оригінальних академічних текстів?

Навчально-методичне видання

Герлянд Тетяна Миколаївна

**АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ТА КУЛЬТУРА
УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО МОВЛЕННЯ**

Методичні рекомендації для самостійного вивчення дисципліни в умовах
on-line навчання

для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності - 015 (А5) Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Комп'ютерна верстка і редакція Т. М. Герлянд

Підпис до друку 04.09.2025. Формат 60x84 1/16. Папір офсет. Гарнітура
Таймс. Друк офсет. Обсяг: 1,5 обл.-вид. арк., 1,5 ум.-друк. арк. Наклад 50.
Замовлення 2025.

Державний біотехнологічний університет.
61002, м. Харків, вул. Алчевських, 44